

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeustradenomi

Heidi Kosonen

OIKEUSTURVA SALAISIA PAKKOKEINOJA KÄYTETTÄESSÄ

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

Heidi Kosonen

Oikeusturva salaisia pakkokeinoja käytettäessä, 77 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Liiketalouden koulutusohjelma

Oikeustradenomi

Ohjaaja: yliopettaja Marjut Heikkilä

Opinnäytetyön aiheena oli oikeusturva salaisia pakkokeinoja käytettäessä. Rikosten estämiseen ja selvittämiseen liittyviä viranomaisten toimivaltuuksia koskevasta lainsäädännöstä on lukuisten osittaisuudistusten myötä tullut sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Valmisteilla on esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain kokonaisuudistus, jonka tavoitteena on selkeyttää lainsäädäntökokonaisuutta ja uudistaa esitutkintaviranomaisten toimivaltuuksia siten, että sekä rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset että perus- ja ihmisoikeudet on otettu tasapuolisesti huomioon. Yksi tärkeimmistä kysymyksistä lakiuudistusta valmisteltaessa on ollut salaisten pakkokeinojen eli telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun oikeussuojajärjestelyt.

Opinnäytetyössä keskityttiin tarkastelemaan salaisten pakkokeinojen oikeusturvakysymyksiä. Tavoitteena oli selvittää, mitä oikeusturva käsitteenä tarkoittaa, minkälaisia oikeussuojakeinoja salaisten pakkokeinojen kohteeksi joutuneella on käytettävissään ja minkälaisiin oikeusturvaa koskeviin parannuksiin lakiuudistusta valmistellut toimikunta on päätenyt.

Oikeusturvaa käsitteenä ja oikeussuojakeinoja määriteltäessä työssä käytettiin lähteinä aiheesta laadittua oikeuskirjallisuutta. Salaisia pakkokeinoja ja niiden oikeusturvakysymyksiä tarkasteltaessa paneuduttiin niihin voimassa oleviin lakeihin, joissa säädetään salaisia pakkokeinoja koskevista oikeussuojakeinoista. Työn loppuosassa keskityttiin tarkastelemaan esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnössään esittämiä muutoksia pakkokeinolakiin ja niiden vaikutuksia oikeusturvaan.

Suurin epäkohta salaisia pakkokeinoja koskevien oikeussuojakeinojen käytössä on ollut vaikeaselkoinen ja epäjohdonmukainen pakkokeinolainsäädäntö. Tehdyn tarkastelun pohjalta voidaan todeta, että toimikunta on laatimassaan lakiehdotuksessa monin eri keinoin selkeyttänyt sääntelyä. Pakkokeinolakiin on myös ehdotettu otettavaksi lukuisia uusia pykälä, joilla taattaisiin perustuslain vaatima julkisen vallan lakisidonnaisuus ja parannettaisiin siten samalla salaisten pakkokeinojen kohteeksi joutuneiden henkilöiden oikeusasemaa. Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain kokonaisuudistuksen valmistelu jatkuu ja hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vielä kuluvalle vaalikaudella, jolloin nähdään, toteutuvatko toimikunnan ehdottamat pakkokeinolain muutokset.

Asiasanat: oikeusturva, salaiset pakkokeinot, pakkokeinolaki, perusoikeudet

ABSTRACT

Heidi Kosonen

Legal Protection When Using the Secret Coercive Measures, 77 pages

Saimaa University of Applied Science, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialisation of Public Administration and Business Law

Bachelor's Thesis 2010

Instructor: Ms Marjut Heikkilä

The purpose of this research was to examine the system of legal protection when using so called secret coercive measures, i.e. telecommunications surveillance. The coercive measures are regulated in the Coercive Measures Act entered into force in 1987. Since then the legislation has been amended several times and is therefore considered very inconsistent. To clarify the legislation the preparations for a thorough revision of the Pre-trial Investigation Act, Coercive Measures Act and the Police Act were started in 2006.

In the first part of the research are determined the coercive and secret coercive measures and the legal remedies available according to the existing legislation. In the second part of the study I concentrate on finding out the changes proposed to the Coercive Measures Act by the committee working on reform to legislation on criminal investigations, coercive measures and police activities.

The information for this study was gathered mainly from legal literature and written law including the legislative materials. One of the most important sources was the white paper of the committee, which included their proposal for the new Coercive Measures Act.

As a result of this thesis it is easy to make the conclusion that if all the changes suggested by the committee will be approved, the legislation will get much more consistent and easier to apply. At the same time the fundamental rights and legal safety of the targets of coercive measures will be better guaranteed.

Keywords: Legal Protection, Secret Coercive Measures, the Coercive Measures Act, Fundamental Rights

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 PAKKOKKEINOT	7
2.1 Rikosprosessuaaliset pakkokeinot	8
2.2 Salaiset pakkokeinot	9
2.2.1 Telekuuntelu	9
2.2.2 Televalvonta	10
2.2.3 Tekninen tarkkailu	10
3 PERUSOIKEUSSUOJA	11
3.1 Perusoikeudet	12
3.2 Ihmisoikeudet	13
3.3 Perusoikeussuoja salaisia pakkokeinoja käytettäessä	14
4 OIKEUSTURVA	14
4.1 Salaisten pakkokeinojen käyttämisen edellytykset	16
4.1.1 Telekuuntelun edellytykset	17
4.1.2 Televalvonnan edellytykset	17
4.1.3 Teknisen tarkkailun edellytykset	18
4.2 Salaisten pakkokeinojen käytölle laissa säädetyt määräajat	19
4.3 Toimivalta	20
4.4 Menettely	21
4.4.1 Käsittely tuomioistuimessa	21
4.4.2 Luvan sisältö	21
4.4.3 Kuuntelukiellot	22
4.4.4 Ylimääräinen tieto	22
4.4.5 Toimenpiteen lopettaminen ja pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen ..	23
4.4.6 Pöytäkirja	23
4.5 Muutoksenhaku	25
4.5.1 Prosessuaalinen kantelu	25
4.5.2 Hallintokantelu	26
4.6 Virkavastuu	27
4.7 Poliisimiehen erityiset virkavelvollisuudet	28
4.8 Vahingonkorvausvastuu	29
4.9 Julkinen asiamies	30
4.10 Laillisuusvalvonta	30
4.10.1 Sisäinen valvonta	30
4.10.2 Ulkoinen valvonta	31
4.10.3 Jälkivalvonta	34
5 PAKKOKKEINOLAIN SÄÄNNÖSTEN UUDISTUSTARPEET	34
6 MUUTOSEHDOTUKSET PAKKOKKEINOLAKIIN OIKEUSTURVAN PARANTAMISEKSI	36
6.1 Salaisten pakkokeinojen käyttämisen erityiset edellytykset	39
6.1.1 Telekuuntelu	40
6.1.2 Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta	42
6.1.3 Televalvonta	43
6.1.4 Televalvonta teleosoitteen tai telepätelaitteen haltijan suostumuksella	45
6.1.5 Televalvonta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi	45

6.1.6 Tukiasematietojen hankkiminen	46
6.1.7 Tarkkailu.....	47
6.1.8 Tekninen kuuntelu	48
6.1.9 Tekninen katselu	51
6.1.10 Tekninen seuranta.....	52
6.1.11 Tekninen laitetarkkailu.....	53
6.2 Määräajat.....	54
6.3 Päätöksenteko	55
6.3.1 Tuomioistuimen päätös	56
6.3.2 Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös	56
6.3.3 Muu päätöksenteko	57
6.4 Menettely	57
6.4.1 Käsittely tuomioistuimessa	57
6.4.2 Luvan sisältö	58
6.4.3 Kuuntelukiellot	59
6.4.4 Ylimääräinen tieto.....	60
6.4.5 Pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen.....	62
6.4.6 Julkisuuden rajoittaminen	63
6.4.7 Pöytäkirja.....	64
6.4.8 Tallenteiden tarkastaminen ja tutkiminen	65
6.4.9 Tiedon säilyttäminen.....	66
6.5 Vahingonkorvausvastuu	66
6.6 Julkinen asiamies	68
6.7 Laillisuusvalvonta.....	68
7 YHTEENVETO.....	69
LÄHTEET.....	75

1 JOHDANTO

Rikosten esitutkintaa keskeisesti sääntelevät esitutkintalaki (449/1987) ja pakkokeinolaki (450/1987) tulivat voimaan vuonna 1989. Poliisin toiminnasta säädetään poliisilaissa (493/1995), joka tuli voimaan vuonna 1996. Kaikkia edellä mainittuja lakeja on muutettu useaan otteeseen niiden säätämisen jälkeen. Eduskunta ja laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että rikosten estämiseen ja selvittämiseen liittyviä viranomaisten toimivaltuuksia koskevasta lainsäädännöstä on lukuisten osittaisuudistusten myötä tullut sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 11.)

Päätöksellään 11.1.2006 sisäasiainministeriön poliisiosasto asetti VT, OTL Klaus Helmisen selvityshenkilöksi toimikaudeksi 15.1.2006–30.6.2006 selvittämään esitutkintaviranomaisten toimivaltuussäännöksiä. Helmisen tehtävänä oli laatia selvitys esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistuksesta. Selvityksessä tuli kartoittaa, mitä muutoksia tulisi tehdä kyseessä oleviin lakeihin sekä asiasisällöltään niihin liittyviin muihin säädöksiin ja miten tämän lainsäädäntökokonaisuuden selkeyttä ja ymmärrettävyyttä voitaisiin parantaa. Helmisen selvitys Turvallisuusviranomaisten toimivaltuussäännöstöjen uudistamistarpeet on julkaistu sisäasiainministeriön julkaisusarjan julkaisuna 32/2006. Selvityksessään Helminen (2006, 8) ehdottaa esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta ja esittää eräitä kyseisen säädöskokonaisuuden rakenteen kehittämistä koskevia näkökohtia.

Helmisen selvityksen perusteella oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat 12.3.2007 antamallaan päätöksellä toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistukseksi. Toimikunnan toimikausi oli alun perin 15.3.2007–31.10.2008, mutta sitä jatkettiin toimikunnan pyynnöstä 31.3.2009 saakka. Toimikunnan tehtäväksi asetettiin selvittää erityisesti salaisten pakkokeinojen käytön ja poliisin tiedonhankinnan edellytyksiä ja niihin liittyviä oikeussuojajärjestelyjä. Lisäksi toimikunnan oli määrä selvittää syyttäjän roolia esitutkinnassa ja pakkokeinosta päätettäessä sekä poliisin ja syyttäjien yhteistyötä. Toimikunnan tuli pyrkiä selkeisiin ja sään-

nösten soveltamista helpottaviin lainsäädäntöratkaisuihin ja valmistella hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistukseksi. (Oikeusministeriö 2007.) Toimikunta luovutti mietintönsä 20.5.2009 ja lausuntokierros päättyi 31.8.2009. Asian valmistelua on tarkoitus jatkaa siten, että nykyinen eduskunta ehtii käsittelemään lakiehdotukset, mikä tarkoittaa hallituksen esityksen antamista keväällä 2010. (Sisäasiainministeriö 2009.)

Tässä työssä keskityn tarkastelemaan niin sanottujen salaisten pakkokeinojen oikeussuojajärjestelyjä, joka oli yksi tärkeimmistä kysymyksistä toimikunnan asettamispäätöksessä. Toimikuntaa kehoitettiin selvittämään salaisten pakkokeinojen oikeussuojajärjestelyt, mukaan luettuina kuuntelukiellot ja ylimääräisen tiedon hyödyntämiskielto, julkisen asiamiehen käyttö sekä muutoksenhaun turvaaminen poliisin pakkokeinopäätöksistä ja salaisten pakkokeinojen käytön valvonta ottaen huomioon muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö sekä eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotot. (Oikeusministeriö 2007.) Aiheena salaiset pakkokeinot on kiinnostava myös työni puolesta, sillä toimenkuvaani poliisihallinnossa kuuluu yhtenä osana salaisten pakkokeinojen käsittely. Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, mitä oikeusturva käsitteenä tarkoittaa, minkälaisia oikeussuojakeinoja salaisten pakkokeinojen kohteeksi joutuneella on käytettävänä ja minkälaisiin kansalaisen oikeusturvaa koskeviin parannuksiin toimikunta mietinnössään on päätenyt.

2 PAKKOKEINOT

Rikoksen esitutkinnassa käytettävistä pakkokeinoista säädetään pakkokeinolaissa, joka on tullut voimaan vuonna 1987. Lakiin on sen voimassaolon aikana tehty kaikkiaan 39 muutosta tai osittaisuudistusta. Merkittävimpiä pakkokeinolain uudistuksia on ollut telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttöön ottaminen vuonna 1995 säädetyllä lailla. Vuonna 1997 lakiin lisättiin DNA-tunnisteen määrittämistä ja tallentamista koskevat säännökset. Vuoden 2004 alusta tuli voimaan laaja lainmuutospaketti, jonka osana muun muassa laajen-

nettiin telekuuntelun soveltamisalaa koskemaan törkeiden talousrikosten, kuten törkeä veropetos ja törkeä velallisen epärehellisyys, tutkintaa. Lisäksi telepakkokeinojen yksilöintiperusteiksi otettiin teleliittymien lisäksi teleosoitteet ja telepäätelaitteet, mahdollistettiin asuntoon kohdistuva tekninen kuuntelu ja uutena telepakkokeinona otettiin käyttöön matkaviestimen sijaintitiedon hankkiminen. Samassa yhteydessä lievennettiin eräiden pakkokeinojen soveltamisedellytyksiä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 11.)

2.1 Rikosprosessuaaliset pakkokeinot

Rikosprosessuaaliset pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joilla puututaan yksilön lailla suojattuihin perusoikeuksiin rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi ja sen saattamiseksi aineellisesti oikeaan tulokseen. Tunnusomaista rikosprosessuaalisille pakkokeinoille on, että niillä puututaan yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin, että niiden käyttäminen edellyttää tapahtunutta tai tapahtuneeksi epäiltyä rikosta ja että niiden käyttöön ryhdytään rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa. Kyseenomaisia pakkokeinoja voidaan käyttää kaikissa rikosprosessin vaiheissa eli esitutkinnan aikana, asian ollessa syyttäjällä syyteharkinnassa, rikosoikeudenkäynnin aikana ja vielä oikeudenkäynnin päätyttyä varmistamaan rikostuomion täytäntöönpanoa. (Helminen, Lehtola & Virolainen 2005, 454.)

Useimmat niistä oikeushyvistä, joihin pakkokeinot kohdistuvat, nauttivat varsin korkeanasteista lainsäädännöllistä suojaa, sillä ne sisältyvät perustuslaissa säänneltyyn perusoikeuksien luetteloon. Koska pakkokeinoilla puututaan kansalaisten perusoikeuksiin, niiden käyttö edellyttää nimenomaista laissa olevaa toimivaltasäännöstä ja pakkokeinoihin saadaan ryhtyä ainoastaan laissa säädettyssä tarkoituksessa säännellyin edellytyksin. (Helminen, Lehtola & Virolainen 2002, 478–480.)

2.2 Salaiset pakkokeinot

Salaisiksi pakkokeinoiksi kutsutaan luonteensa vuoksi pakkokeinolain 5a luvussa säänneltyjä telekuuntelua, televalvontaa ja teknistä tarkkailua, sillä ne toteutetaan kohdehenkilön tietämättä (Helminen ym. 2005, 463). Epäillylle ei anneta tietoja pakkokeinon käytöstä ennen sen käyttöä eikä käytön aikana, mikä on yksi pakkokeinon käytön tehokkuuden edellytys. Oikeusvaltiossa kansalaisten oikeusturvan toteutumiseksi viranomaiset eivät kuitenkaan voi täysin salaa ja siitä missään vaiheessa ilmoittamatta kohdistaa henkilön yksityisyyden piiriin kuuluviin seikkoihin pakkokeinoja. Kun ilmoittamisesta ei enää voi aiheutua haittaa tutkinnalle, on sen käyttämisestä ilmoitettava kohteena olleelle henkilölle. (Halijoki 2003, 182.)

2.2.1 Telekuuntelu

Pakkokeinolain 5a luvun 1 §:n 1 kohdan mukaan telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkinalaissa (393/2003) tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleliittymään, sähköpostiosoitteeseen tai muuhun sellaiseen teleosoitteeseen taikka telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi. Telekuuntelu kohdistuu siis viestin sisältöön ja sen avulla voidaan kuunnella ja tallettaa esimerkiksi puheluita, tekstiviestejä tai verkossa liikkuvia viestejä, kuten sähköpostiviestejä. Yleinen viestintäverkko ja viestintäverkko käsitteinä on määritelty viestintämarkkinalain 2 § 1 ja 2 kohdissa. Telekuuntelun käsitettä täsmentää näin ollen viestintämarkkinalain käsitteistö, jonka mukaan viestintäverkko on toisiinsa liitetyistä johtimista sekä laitteista muodostuva viestien siirtoon tai jakeeluun johtimella, radioaalloilla, optisesti tai muulla sähkömagneettisella tavalla tarkoitettu järjestelmä. Yleisellä viestintäverkolla taas tarkoitetaan viestintäverkkoa, jota tarjotaan etukäteen rajaamattomalle käyttäjäpiirille.

2.2.2 Televalvonta

Televalvonta määritellään pakkokeinolain 5 a luvun 1 § 2 kohdassa, ja sillä tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistetietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen. Määritelmäsäännöksessä mainittua tunnistamistietojen käsitettä ei ole pakkokeinolaissa avattu ollenkaan, vaan se on määritelty sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 2 §:n 8 kohdassa tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaksi tiedoksi, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi. Tunnistamistietojen hankkimisen lisäksi televalvonta käsittää matkaviestimen sijaintitiedon hankkimisen ja teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäisen sulkemisen.

Televalvonnassa on toisin sanoen kysymys viestinnän osapuolten selvittämisestä puhelujen tapahtuma- ja kestoajoja sekä liittymien numeroita tai tunnuksia sekä viestintälaitteiden sijaintipaikkaa hyväksi käyttäen (Helminen ym. 2002, 765). Televalvonnalla ei siis selvitetä viestin sisältöä, vaan niin sanottuja tunnistamistietoja, joita voivat olla esimerkiksi viestin lähettäjän ja vastaanottajan puhelinnumerot, Internet-osoitteet sekä erilaiset käyttäjätunnukset.

Matkaviestimien sijaintitietojen hankkimisesta säädetään pakkokeinolain 5a luvun 3a §:ssä. Tällainen matkaviestimien paikantaminen kohdistuu tietyn telelaitteen sijaintiin tietyinä ajankohtana tai ennalta määräämättömään joukkoon matkaviestimiä. Sen avulla voidaan saada tieto kaikista niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen tekopaikan tai muun rikoksen selvittämisen kannalta merkittävän paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään. (Ylitöyrä 2008, 26.)

2.2.3 Tekninen tarkkailu

Tekninen tarkkailu jakautuu kolmeen alalajiin: tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan, joiden määritelmät löytyvät pakkokeinolain

5a luvun 1 §:n 3 kohdasta. Tekninen kuuntelu käsittää sellaisen keskustelun tai viestin kuuntelua tai tallentamista salaa teknisellä laitteella, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon kuuntelija ei osallistu. Tekninen katselu taas tarkoittaa tietyn henkilön tai paikan, jossa epäilyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuvaa tai toistuvaa kuvaamista tai tarkkailua salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla vastaavalla laitteella tai menetelmällä. Tekninen seuranta puolestaan on kulkuneuvon tai tavaran seurantaan siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Teknisen tarkkailun kolmelle eri muodolle ominaista ja yhteistä on se, että toiminta tapahtuu teknistä laitetta apuna käyttäen (Helminen ym. 2002, 765).

Niemi ja de Godzinsky ovat tutkimuksessaan Telepakkokeinojen oikeussuojajärjestelmä (2009, 15) selventäneet kaikkien teknisen tarkkailun muotojen määritelmiä. Teknisessä kuuntelussa ja katselussa voidaan käyttää apuvälinettä omien aistihavaintojen vahvistamiseen esimerkiksi kiikarilla. Teknistä kuuntelua ja katselua voidaan käyttää myös havaintojen keräämiseen ilman, että toimenpiteen suorittaja itse on paikalla, jolloin havainnointiin käytetään paikalle asennettua kameraa tai mikrofonia ja nauhuria. Teknisessä seurannassa kulkuneuvoon tai seurattavaan tavaraan kiinnitetään lähetin sen paikallistamiseksi.

3 PERUSOIKEUSSUOJA

Suomen valtiojärjestyksen keskeisistä periaatteista säädetään Suomen perustuslaissa. Perustuslain 2 §:n mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Julkisen valvankäytön lakisidonnaisuuden vaatimus tarkoittaa siis sitä, että viranomaisten toimivaltuuksien tulee perustua nimenomaisesti eduskuntalain säännöksiin.

Oikeusvaltiossa sääntelyn lähtökohtana on ihminen sekä hänen asemansa ja oikeutensa suhteessa muihin ihmisiin ja julkiseen valtaan. Perustuslain 1 §:n mukaan Suomen valtiosääntö, joka perustuslaissa on vahvistettu, turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden sekä yksilön vapauden ja oikeudet. Ihmisoikeuksi-

en ja perusoikeuksien toteutumisen turvaaminen on 22 §:ssä säädetty julkisen vallan velvollisuudeksi. Ylimmille laillisuusvalvojille on lisäksi perustuslaissa säädetty erityinen velvollisuus valvoa näiden oikeuksien toteutumista.

Lakien perustuslainmukaisuutta valvoo eduskunnan perustuslakivaliokunta, jonka mietinnöissä ja lausunnoissa esitetyillä kannanotoilla on erityinen merkitys tulkittaessa perusoikeussäännöksiä. Perustuslakivaliokunta myös valvoo säännösten soveltamista käsittelemällä ylimpien laillisuusvalvojen eduskunnalle antamat vuosikertomukset ja kiinnittämällä erityistä huomiota juuri perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin. (Helminen ym. 2005, 39.)

3.1 Perusoikeudet

Perusoikeuksista säädetään perustuslain 2 luvussa ja ne on otettava huomioon aina käytettäessä julkista valtaa, erityisesti valtion viranomaisten toiminnassa, kuten esimerkiksi esitutkinnan aikana. Perusoikeussäännöksillä on suuri merkitys myös muiden säännösten tulkinnassa, sillä perusoikeussäännöstöä uudistettaessa vuonna 1995 uudistuksen esitöissä korostettiin perusoikeusmyönteistä laintulkintaa. (Helminen ym. 2005, 38.)

Osassa perusoikeuksia koskevissa pykälissä on erityinen lakivaraus, joka sallii kyseisen perusoikeuden rajoittamisen tietyssä tarkoituksessa tai tietyin edellytyksin. On myös pykälä, joihin sisältyy yleisluontoisempi niin sanottu sääntelyvaraus, mikä tarkoittaa, että perusoikeuden käyttämisestä säädetään laissa. Yleisen oikeuden muotoon kirjoitettuja perusoikeuksia taas voidaan rajoittaa myös ilman nimenomaista mainintaa. (Helminen ym. 2005, 39–40.) Perustuslakivaliokunta on perusoikeusuudistusta koskeneessa mietinnössään (PeVM 25/1994) pohtinut kysymystä perusoikeuksien rajoitusten yleisistä vaatimuksista. Mietinnön mukaan perusoikeusrajoitusten tulee aina perustua lakiin, josta tulee ilmetä rajoitusten olennainen sisältö. Tavallisella lailla ei kuitenkaan voida säätää rajoitusta, joka ulottuu perusoikeuden ytimeen. Rajoitusten tulee lisäksi olla tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä. Rajoitusperusteiden on oltava hyväksyttäviä, jolloin rajoittamisen tulee perustua painavan yhteiskunnal-

lisen tarpeen vaatimukseen. Tämän lisäksi rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia sekä välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä eivätkä rajoitukset saa olla ristiriidassa ihmisoikeussopimusten kanssa.

3.2 Ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet perustuvat kansainvälisiin sopimukseen ja ne sitovat sopimuksen hyväksyneitä valtioita. Keskeisimmät ihmisoikeussopimukset ovat Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi vuodelta 1950 eli niin sanottu Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus, EIS, sekä YK:n yleiskokouksen vuonna 1966 hyväksymä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus eli niin sanottu KP-sopimus. Suomi on liittynyt kumpaankin ihmisoikeussopimukseen, eduskunta on ne hyväksynyt ja ne on saatettu voimaan asianmukaisesti lailla ja asetuksella: EIS 10.5.1990 ja KP-sopimus 23.3.1976. (Helminen, Kuusimäki & Salminen 1999, 11.)

Kummankin yleisen ihmisoikeussopimuksen valvontajärjestelmään kuuluu mahdollisuus saattaa valvontaelimessä vireille valitus sopimuksen loukkauksesta jossakin sopimusvaltiossa. Valituksen voi tehdä valtio toista valtiota kohtaan, mutta myös yksityishenkilön tekemä ns. yksilövalitus on mahdollinen. (Helminen ym. 2005, 47.)

Euroopan yhdentymisen myötä EIS on muodostunut Euroopassa KP-sopimusta tärkeämmäksi. EIS:llä on tehokkaampi valvontajärjestelmä ja sen soveltamiskäytäntö on yksityiskohtaisempi ja kehittyneempi. EIS:n valvontaelimenä toimii Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, EIT. Jos se katsoo sopimusvaltion loukanneen jotakin ihmisoikeutta, on kyseisen valtion oikaistava asia sekä ryhdyttävä lisäksi lainsäädäntötoimiin, mikäli loukkaus on johtunut sopimuksen kanssa ristiriidassa olevasta säännöksestä. EIT voi myös määrätä sopimusta rikkoneen

valtion suorittamaan loukatulle vahingonkorvausta tai taloudellista hyvitystä. (Helminen ym. 2005, 47–48.)

3.3 Perusoikeussuoja salaisia pakkokeinoja käytettäessä

Kun Suomen hallitusmuodon perusoikeussäännökset uudistettiin vuonna 1995, otettiin samassa yhteydessä huomioon Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen sopimusmääräykset (Helminen ym. 1999, 12). EIS:n 8 artiklassa, KP-sopimuksen 17 artiklassa ja Suomen perustuslain 2 luvun 10 §:ssä on lähes samansisältöiset säännökset jokaisen oikeudesta yksityis- ja perhe-elämän, kodin ja kirjeenvaihdon suojaan. Kirjeenvaihdolla tarkoitetaan tulkintakäytännön mukaan myös muita luottamuksellisia viestinnän muotoja, kuten puhelinkeskusteluja.

Samalla, kun EIS:n 8 artikla ja Suomen perustuslain 2 luvun 10 § takaavat jokaiselle yksityiselämän suojan, ne antavat myös viranomaiselle oikeuden puuttua näihin perusoikeuksiin. Puuttuminen on sallittua ainoastaan lakiin sisältyvän säännöksen nojalla, jos se on välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi. Henkilön yksityiselämän suojan takaavaan perustuslain pykälään sisältyy siis lakivaraus, joka antaa esitutkintaviranomaiselle oikeuden salaisten pakkokeinojen käyttöön rikoksen selvittämiseksi edellyttäen, että laissa on nimenomainen säännös tällaisesta rajoitusoikeudesta.

4 OIKEUSTURVA

Oikeusturvalla tarkoitetaan kaikkia niitä oikeudellisia keinoja, joilla pyritään turvaamaan yksityisten oikeussubjektien oikeuksia ja etuja suhteessa muun muassa julkiseen valtaan (Helminen ym. 1999, 313). EIS ja KP-sopimus edellyttävät, että jokaisella, jonka näissä yleissopimuksissa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon kan-

sallisen viranomaisen edessä. Koska pakkokeinoilla puututaan kansalaisten perusoikeuksiin, on välttämätöntä huolehtia pakkokeinon kohteeksi joutuvan henkilön oikeusturvan takaamisesta. (Helminen ym. 2005, 499–500.)

Oikeusturvakeinot voidaan jakaa ennalta vaikuttaviin ja jälkikäteisiin keinoihin (Helminen ym. 1999, 313). Salaisia pakkokeinoja sovellettaessa toimenpiteen kohteeksi joutuneen oikeusturvaa toteuttavat pääosin itse menettelyn toimenpite-edellytyksiin sisäänrakennetut normit. Epäillyn itsensä käytössä olevien jälkikäteisten oikeussuojakeinojen käyttö tulee mahdolliseksi vasta pakkokeinoista ilmoittamisen jälkeen toisin sanoen usein vasta silloin, kun pakkokeinon käyttäminen on jo lopetettu. (Pölönen 1997, 175–176.)

Teoksessa Esitutkinta ja pakkokeinot (Helminen ym. 2005, 500–501) pakkokeinoja koskevat oikeusturvajärjestelyt on esitetty 12-kohtaisen luettelon muodossa. Luettelosta poimittuja salaisia pakkokeinoja koskevia oikeusturvakeinoja ovat:

- Pakkokeinojen käyttämisen edellytykset on säänneltävä laissa riittävän yksityiskohtaisesti, mitä edellytetään sekä kansallisessa perusoikeussääntelyssä että EIT:n ratkaisukäytännössä.
- Pakkokeinojen käytölle on laissa säädetty määräaikoja.
- Pakkokeinoja käytettäessä on noudatettava tiettyjä muotomääräyksiä, jotka koskevat muun muassa pöytäkirjan pitämistä.
- Tuomioistuimille on uskottu valta määrätä eräistä pakkokeinoista.
- Toimivalta pakkokeinojen käyttämiseen muulta osin on porrastettu siten, että tuntuvammista pakkokeinoista päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.
- Eräistä pakkokeinoja koskevista päätöksistä on säädetty muutoksenhakumahdollisuus.
- Pakkokeinon käyttämisestä päättävällä ja päätöksen täytäntöön panevalla virkamiehellä on rikosoikeudellinen virkavastuu rikoslain (604/2002) 40 luvun mukaisesti.
- Valtiolla on korvausvastuu lainvastaisesta pakkokeinosta ja siitä säädetään vahingonkorvauslain 3 luvussa.

- Esimiesten alaisiinsa kohdistama virkavalvonta ja ylimpien laillisuusvalvojen, valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen, suorittama valvonta ovat erikseen säänneltyjä.
- Kun tuomioistuin ottaa käsiteltäväksi asunnossa suoritettavaa teknistä kuuntelua koskevan lupa-asian, sen on määrättävä julkinen asiamies valvomaan kuuntelun kohteeksi joutuvien etuja.
- Salaisten pakkokeinojen osalta on säädetty sisäasiainministeriölle erityinen valvontavelvollisuus ja lisäksi velvollisuus antaa oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus telekuuntelun ja -valvonnan sekä teknisen kuuntelun käytöstä samoin kuin teknisen tarkkailun käytöstä rangaistuslaitoksissa. Oikeusasiamies puolestaan raportoi vuotuisessa kertomuksessaan eduskunnalle havainnoistaan ja toimenpiteistään tässä valvonnassa.

4.1 Salaisten pakkokeinojen käyttämisen edellytykset

Kaikkien rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttämisen yhteisenä edellytyksenä on, että on tapahtunut tai epäillä tapahtuneeksi rikos. Lisäksi kunkin pakkokeinon käytölle on asetettu erityisiä edellytyksiä. Pakkokeinon käyttäminen kytkeytyy usein epäillyn rikoksen törkeysasteeseen, mikä tarkoittaa, että ankarampien pakkokeinojen käyttäminen edellyttää ankarammin rangaistavaa rikosta kuin lievempien pakkokeinojen käyttö. Tällöin kytkentäperusteena käytetään useimmiten rikoksesta säädettyä enimmäisrangaistusta. Joissakin tapauksissa perusteena on käytetty myös vähimmäisrangaistusta. (Helminen ym. 2005, 471, 473–474.)

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen edellytykset vaihtelevat myös näyttökynnyksen mukaan, jolloin käytetään niin sanottua todennäköisyysporrastusta. Pie-nintä todennäköisyysastetta kuvaavat ilmaisut *on syytä olettaa* ja *on syytä epäillä*. Suurempaa todennäköisyyttä tarkoittavat ilmaisut *on todennäköistä* ja *todennäköisin syin epäilty* ja suurinta todennäköisyyttä *erittäin pätevin perustein voidaan olettaa*. (Helminen ym. 2005, 477–479.)

Kaikkien salaisten pakkokeinojen käyttämiselle on olemassa erityisiä edellytyksiä. Niitä on tarkoitettu käytettäväksi vasta viimeisinä keinoina muiden tiedonhankintakeinojen jälkeen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 190.) Pakkokeinolain 5a luvussa säänneltyjen pakkokeinojen käyttämisen yhteinen edellytys on, että henkilöä *on syytä epäillä* tietynlaisesta, asianomaisessa pykälässä tarkemmin täsmennetystä tai suuruusluokaltaan määritetystä rikoksesta. Teknistä seurantaan lukuun ottamatta pakkokeinojen käytön edellytyksenä on lisäksi, että kyseisellä toimenpiteellä *voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi*. (Helminen ym. 2005, 697.)

4.1.1 Telekuuntelun edellytykset

Pakkokeinolain 5a luvun 2 §:ssä on lueteltu tyhjentävästi ne rikokset, joiden tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua. Asianomainen pykälä on jaettu kahteen momenttiin niin, että 1 momentissa luetellaan yksilön ja yhteiskunnan turvallisuuteen liittyvät vakavat rikokset ja 2 momentissa liike- ja ammattitoimintaan liittyvät vakavat rikokset, joissa telekuuntelu on mahdollinen. Lisäedellytyksenä telekuuntelun käyttämiselle viimeksi mainittujen rikosten tutkinnassa on, että rikoksella tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja se tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Kun edellytykset telekuuntelulle ovat olemassa, voidaan viranomaiselle antaa lupa kuunnella tai tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai muuten käyttämästään teleliittymästä tai joita hän vastaanottaa tällaiseen teleliittymään. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 191.)

4.1.2 Televalvonnan edellytykset

Televalvonnan edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 5a luvun 3 §:ssä. Kyseinen 3 § on jaettu kahteen momenttiin siten, että 1 momentissa säännellään kysymykseen tuleva tilanne ja 2 momentissa asianomistajan suostumuksella tapahtuva luvan antaminen tämän hallussa olevaan tai käyttämään teleliittymään tai teleosoitteeseen kohdistettavaan televalvontaan. (Helminen ym. 2005, 702.)

Lupa televalvontaan voidaan asianomaisen 5a:3 säännöksen mukaan myöntää, kun tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Televalvonnan edellytykset täyttyvät myös, jos tutkittavana on automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistunut, telepäätelaitetta käyttämällä tehty rikos, paritus, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen, laiton uhkaus tai huumausainerikos. Myös edellä mainittujen rikosten yritys on riittävä edellytys. Lisäksi lupa voidaan myöntää, kun epäillään jonkun valmistelevan terroristisessa tarkoituksessa tehtävää rikosta.

Kun televalvonnan edellytykset täyttyvät, esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan pakkokeinolain mukaan myöntää lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen käyttämäänsä teleliittymään, telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen. Lupa voidaan samoin edellytyksin myöntää myös epäillyn hallussa olevan tai hänen käyttämänsä matkaviestimen sijaintitietojen hankkimiseksi tai tällaisen liittymän tai laitteen sulkemiseksi.

Matkaviestimien sijaintitietojen hankkimisesta säädetään erillisessä 3a §:ssä. Luvan myöntämisen edellytykset ovat samat kuin televalvonnassa, ja se voidaan antaa tiedon saamiseen matkaviestimien sijainnista tietyinä hetkenä. Lupa ei kuitenkaan kata tiedon saamista siitä, onko viestimellä otettu yhteyttä toiseen matkaviestimeen. (Helminen ym. 2005, 703.)

4.1.3 Teknisen tarkkailun edellytykset

Teknisen tarkkailun eri muotojen edellytyksistä säädetään kustakin omassa pykälässään. Teknisen kuuntelun edellytykset on 4 §:ssä on eroteltu sen mukaan, kohdistuuko toimenpide vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan vai toteutetaanko kuuntelu tällaisen tilan ulkopuolella. Pykälän 1 - 2 momenteissa säännellään edellytyksistä epäillyn ollessa vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella tai vangittuna. Tällöin viranomaisella saa kohdistaa epäiltyyn teknistä kuuntelua, jos tätä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikoksesta, näiden rikosten

rangaistavasta yrityksestä tai terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta.

Pakkokeinolain 5a luvun 4 §:n 3 momentin mukaan viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee, jos rikoksen selvittäminen rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja käyttämällä olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta. Edellytykset ovat sen takia muuta teknistä kuuntelua tiukemmat, ja ne on rajattu koskemaan momentissa tyhjentävästi lueteltujen rikosten tutkintaa. Luettelo sisältää muutamien poikkeuksin samat rikokset kuin telekuuntelun edellytyksissä on mainittu.

Teknistä katselua saadaan 4a §:n mukaan kohdistaa epäiltyyn tai paikkaan, jossa hänen voidaan olettaa oleskelevan, jos henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Katselu ei kuitenkaan ole mahdollista silloin, kun epäilty on vakituiseen asumiseen tarkoitettussa tilassa. Jos katselu kohdistuu vankeinhoitolaitoksessa olevaan henkilöön, pätevät tekniseen katseluun teknisen kuuntelun enimmäisrangaistusta ja rikosnimikkeistöluettelointia koskevat edellytykset.

Teknisen seurannan edellytyksiä koskevat säännökset löytyvät pakkokeinolain 5a luvun 4b §:stä. Tässä samoin kuin teknisen katselun kohdalla pakkokeinon käyttämisen edellytyksenä on, että jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Kun tämä edellytys täyttyy, voidaan epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään kohdistaa teknistä seuranta erityisen seurantalaitteen avulla.

4.2 Salaisten pakkokeinojen käytölle laissa säädettyt määräajat

Pakkokeinolain 5a luvun 7 §:ssä säädetään luvan ja päätöksen ehdoista, joihin sisältyvän säännöksen mukaan telekuuntelua, televalvontaa ja teknistä kuuntelua koskeva lupa voidaan antaa kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi. Lupa

voidaan kuitenkin määräajan kuluttua ja edellytysten edelleen täyttyessä tarvittaessa uudistaa. Televalvontalupa voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi. Teknisen katselun ja seurannan osalta laissa ei ole määräaikoja koskevia säännöksiä, minkä vuoksi niiden kestoa rajoittavat ainoastaan perus- ja ihmisoikeudet, esitutkintaa, pakkokeinojen käyttöä ja poliisin toimivaltuuksien käyttöä ohjaavat periaatteet sekä kustannustehokkuusnäkökohdat (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 219).

4.3 Toimivalta

Merkittävää osaa salaisista pakkokeinoista voidaan käyttää ainoastaan tuomioistuimen päätöksellä. Toimenpiteestä päättämisestä säädetään pakkokeinolain 5a luvun 5 §:ssä. Asianomaisen pykälän 1 momentissa säännellään niistä tapauksista, joissa tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta päättää toimenpiteen aloittamisesta. Tällaisia tapauksia ovat telekuuntelu, televalvonta ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen. Lisäksi tuomioistuin päättää luvan myöntämisestä tekniseen katseluun ja kuunteluun silloin, kun se kohdistuu vankeinhoitolaitoksessa olevaan ja rangaistuslaitoksen johtajalle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi tai kun kuuntelu- tai katselulaite on tarkoitus sijoittaa epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai tilaan, jossa hän oleskelee. Myös vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan kohdistuvasta teknisestä kuuntelusta voi päättää ainoastaan tuomioistuin.

Televalvonnasta voi 2 momentin mukaan poikkeuksellisesti päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, jos toimenpiteeseen ryhtyminen ei siedä viivytystä. Vaatimus luvan myöntämiseksi on kuitenkin tässäkin tapauksessa tehtävä tuomioistuimelle viimeistään 24 tunnin kuluttua toimenpiteen aloittamisesta.

Milloin on kyse muusta kuin 1 momentissa tarkoitettusta teknisestä kuuntelusta, on poliisiyksikön päälliköllä tai apulaispäälliköllä tutkinnanjohtajan esityksestä toimivalta päättää toimenpiteeseen ryhtymisestä. Jos kuitenkaan asia ei siedä viivytystä, saa tutkinnanjohtaja päättää asiasta siihen asti, kunnes kyseiset ylemmät virkamiehet ovat asian ratkaisseet. Esitys on tässäkin tapauksessa

tehtävä viimeistään 24 tunnin kuluttua kuuntelun aloittamisesta. Tutkinnanjohtaja päättää teknisestä katselusta ja teknisestä seurannasta milloin kyse ei ole 1 momentissa tarkoitetuista toimenpiteistä.

4.4 Menettely

Pakkokeinoja käytettäessä on koko menettelyn ajan noudatettava tiettyjä muotomääräyksiä, joista on omat säännöksensä pakkokeinolaissa. Niin lupa-asian käsittelystä, luvan sisällöstä, toimenpiteen lopettamisesta kuin toimenpiteen käytöstä laadittavasta pöytäkirjasta säädetään pakkokeinolain 5a luvussa.

4.4.1 Käsittely tuomioistuimessa

Lupa-asian käsittelystä tuomioistuimessa säädetään pakkokeinolain 5a luvun 6 §:ssä. Niissä tapauksissa, joissa pakkokeinon käyttämiseen vaaditaan tuomioistuimen lupa, tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta viipymättä. Vaatimuksen tekijän tai hänen määräämänsä virkamiehen on oltava henkilökohtaisesti tai videoneuvottelun tai muun soveltuvan teknisen tiedonvälitystavan avulla läsnä asian käsittelyssä. Toimenpiteen salaisen luonteen vuoksi epäiltyä tai muuta toimenpiteen kohteeksi aiottua ei kuulla käsittelyn aikana. Milloin kuitenkin on kyse asianomistajan suostumuksella suoritettavasta televalvonnasta eikä kuulemiselle ole esteitä tutkinnallisista syistä, on asianomistajalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvien osin, mitä pakkokeinolain 1 luvussa säädetään vangitsemiasian käsittelystä.

4.4.2 Luvan sisältö

Luvan päätöksistä ja ehdoista on oma pykälänsä pakkokeinolain 5a luvussa, sen 7 §:ssä. Telekuuntelua ja televalvontaa koskevassa luvussa on määriteltävä toimenpiteen kohteena oleva teleliittymä, teleosoite tai telepäätelaitte ja henkilöt. Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista koskevassa luvussa on oltava

mainittuna ajanjakso ja tukiasema, jota lupa koskee. Teknistä tarkkailua koskevassa luvassa tai päätöksessä on mainittava ne henkilöt, paikat, kulkuneuvot tai tavaraerät, joihin toimenpide kohdistuu. Luvassa on lisäksi mainittava tutkinnanjohtaja, jonka vastuulla toimenpiteen suorittaminen ja sen lainmukaisuuden valvominen on. Kuukauden määräajan lisäksi tuomioistuin voi liittää lupaan muitakin rajoituksia ja ehtoja.

4.4.3 Kuuntelukiellot

Telekuuntelua ja teknistä kuuntelua on tietyissä tapauksissa rajoitettu säännöksin. Kuuntelukielloja koskevat säännökset löytyvät pakkokeinolain 5a luvun 10 §:stä. Kuuntelukiellot voidaan jakaa ehdottomiin kuuntelukielloihin ja rajoitettuihin kuuntelukielloihin. Ehdoton kuuntelukiello koskee epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa välisiä keskusteluita sekä epäillyn ja papin välisiä keskusteluita. Kiellettyä on myös vangin ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän välisiin keskusteluihin kohdistuva tekninen kuuntelu ja tekninen katselu.

Rajoitetun kuuntelukiellon piiriin kuuluvat pakkokeinolain 5a luvun 10 §:n mukaan keskustelut lähiomaisen, apteekkarin, lääkärin tai muun terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluvan kanssa. Rajoitettu kuuntelukiello koskee myös epäillyn ja joukkoviestinnässä yleisön saataville toimitetun viestin laatijan, yleensä toimittajan, julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan tai edustajan välisiä keskusteluita. Rajoitetun kuuntelukiellon piiriin kuuluvia keskusteluita voidaan kuunnella, mikäli tutkittavana on rikos, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai sitä ankarampi rangaistus taikka sellaisen rikoksen yritys tai osallisuus. Jos kuuntelun aikana käy ilmi, että kyse on kuuntelukiellon alaisesta keskustelusta, on kuuntelu keskeytettävä ja tallenteet ja muistiinpanot heti hävitettävä.

4.4.4 Ylimääräinen tieto

Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan pakkokeinolain 5a luvun 13 §:n mukaan kaikkea sitä tietoa, joka ei liity tutkittavana olevaan rikokseen tai koskee jotakin

muuta rikosta kuin sitä, jota varten kuuntelua koskeva lupa tai päätös on saatu. Pääsäännön mukaan ylimääräinen tieto on hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Tiedot saadaan kuitenkin säilyttää ja tallentaa esitutkintaviranomaisten rekistereihin, jos ne koskevat rikosta, jonka tutkinnassa telekuuntelun ja teknisen kuuntelun käyttäminen on mahdollista tai jos niitä tarvitaan rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun törkeän rikoksen estämiseen. Tiedot on säilytettävä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Matkaviestimien sijaintitiedot on kuitenkin hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

4.4.5 Toimenpiteen lopettaminen ja pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen

Pakkokeinon käytön lopettamisesta ja pakkokeinon käytöstä ilmoittamisesta on säännöksensä pakkokeinolaissa. Pakkokeinolain 5a luvun 11 §:ssä säädetään, että tutkinnanjohtajan tulee lopettaa pakkokeinon käyttö, kun sen tarkoitus on saavutettu taikka luvan tai päätöksen voimassaoloaika on umpeutunut. Toimenpiteen lopettamisesta on ilmoitettava luvan myöntäjälle tai päätöksen tekijälle. Pakkokeinon käytöstä on ilmoitettava myös epäillylle, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai esitutkinta on muusta syystä päätetty lopettaa. Jollei tutkinnanjohtaja ole tärkeästä tutkinnallisesta syystä tehnyt tuomioistuimelle esitystä siitä, että ilmoitus saadaan tehdä myöhemmin tai jättää kokonaan tekemättä, eikä tuomioistuin ole tällaista esitystä hyväksynyt, on ilmoitus epäillylle tehtävä viimeistään vuoden kuluttua pakkokeinon käytön lopettamisesta.

4.4.6 Pöytäkirja

Kaikkien salaisten 5a luvussa tarkoitettujen pakkokeinojen käytöstä on 8 §:n mukaan laadittava pöytäkirja. Pöytäkirjasta säädetään tarkemmin esitutkinnasta ja pakkokeinoista säädetyn asetuksen (575/1988) 25a §:ssä. Asianomaisessa pykälässä on niin telekuuntelun, televalvonnan kuin teknisen tarkkailun osalta tyhjentävästi lueteltu pöytäkirjaan merkittävät seikat.

Telekuuntelusta laadittavaan pöytäkirjaan on merkittävä kuunteluluvan antanut tuomioistuin, luvan antopäivä, voimassaoloaika sekä mahdolliset muut ehdot. Lisäksi on merkittävä, minkä rikoksen esitutkinnasta on kyse ja yksilöitävä, keeneen ja mihin teleliittymään kuuntelu on kohdistunut. Pöytäkirjasta on myös käytävä ilmi vastuullinen tutkinnanjohtaja, kuuntelun alkamis- ja päättymisajankohdat sekä milloin ja miten kuuntelusta on ilmoitettu luvan myöntäneelle tuomioistuimelle ja rikoksesta epäillylle. Mikäli tuomioistuin on tärkeästä tutkinnallisesta syystä päättänyt, että ilmoitus epäillylle saadaan tehdä myöhemmin tai että se saadaan jättää kokonaan tekemättä, on tämänkin käytävä ilmi pöytäkirjasta.

Pakkokeinolain 5a luvun 9 §:n 2 momentissa säädetään esitutkinnan toimittajan, toimenpiteen suorittajan ja avustavan henkilöstön oikeudesta päästä telekuuntelua varten tarpeellisen yhteyden kytkemiseksi myös muihin kuin teleyrityksen hallinnassa oleviin tiloihin. Myös tällaisten toimenpiteiden aika, paikka ja suorittaja on kirjattava telekuuntelusta laadittavaan pöytäkirjaan. Pöytäkirjasta on lisäksi käytävä ilmi, kuka on 12 §:n mukaisesti tarkastanut pakkokeinojen käytössä kertyneet tallenteet sekä tiedot tallenteiden tai niissä olevien tietojen hävittämisestä ja tallenteiden säilyttämisestä.

Televalvonnan osalta pöytäkirjaan tulee kirjata osin samoja seikkoja kuin telekuuntelussa: kuunteluluvan antanut tuomioistuin ja luvanantopäivä, valvonnan kohteena olevan henkilön ja teleliittymän tiedot, tutkittavana oleva rikos, luvan voimassaoloaika ja muut mahdolliset ehdot sekä vastuullinen tutkinnanjohtaja. Milloin kyse on teleliittymän tilapäisestä sulkemisesta, on myös sulkemisen alkamis- ja päättymisajankohta mainittava. Jos taas kyse on asianomistajan suostumuksella suoritettavasta televalvonnasta, on pöytäkirjasta käytävä ilmi tunnistamistietojen hankkimisen perusteet sekä päätöksen tehnyt virkamies. Myös televalvonnan kohdalla on pöytäkirjaan merkittävä, milloin ja miten tunnistamistietojen hankkimisesta on ilmoitettu luvan myöntäneelle tuomioistuimelle ja rikoksesta epäillylle.

Teknistä tarkkailua koskevaan pöytäkirjaan on merkittävä tarkkailun alkamista koskeva päätös ja päätöksen tekijä sekä sen jatkamista koskeva lupa ja luvan antanut virkamies. Teknistä tarkkailua koskevassa 3 kohdassa on viittaus telekuuntelua koskevan 1 kohdan tiettyihin alakohtiin, joita tulisi soveltavin osin noudattaa myös teknisen tarkkailun pöytäkirjassa. Tällaisia pöytäkirjattavia asioita ovat toimenpiteen kohteen yksilöinti, tutkittavana oleva rikos, lupaa koskevat ehdot, toimenpiteen alkamis- ja päättymisajankohdat, vastuullinen tutkinnanjohtaja sekä tallenteita ja toimenpiteestä ilmoittamista koskevat säännökset.

4.5 Muutoksenhaku

Salaisia pakkokeinoja koskevaan tuomioistuimen päätökseen ei voi hakea muutosta valittamalla, mistä säädetään pakkokeinolain 5a luvun 6 §:n 3 momentissa. Ainoaksi varsinaiseksi muutoksenhakukeinoksi jää siten prosessuaalinen kantelu, mikä sekin kyseessä olevien pakkokeinojen salaisen luonteen vuoksi tulee epäillyn kohdalla kysymykseen vain harvoin. (Helminen ym. 2002, 552.)

4.5.1 Prosessuaalinen kantelu

Päätöksestä voi kuitenkin kannella ilman määräaikaa, ja kantelu on käsiteltävä kiireellisenä. Kantelu käräjäoikeuden päätöksestä tehdään hovioikeuteen, josta edelleen tarvittaessa korkeimpaan oikeuteen. Tavallisesti kantelun tekijä on esitutkintaviranomainen, joka haluaa muutosta kielteiseen luparatkaisuun. Tämä johtuu siitä, että epäillyllä ei useimmiten ole tietoa telepakkokeinopäätöksestä ennen kuin siitä pakkokeinon käytön jo loputtua on hänelle ilmoitettava. Koska kantelun tekemiselle ei ole asetettu määräaikaa, epäilty voi tehdä sen myös myöhemmin ilmoituksen saatuaan. Kantelussa tutkitaan juuri pakkokeinon edellytysten täyttyminen. Asiaa ei palauteta käräjäoikeuteen, koska se olisi esitutkinnan kannalta liian hidasta, vaan hovioikeus määrää luvasta ja sen ehdoista, jos käräjäoikeuden päätös todetaan virheelliseksi. (Pölönen 1997, 177.)

4.5.2 Hallintokantelu

Hallintokantelu ei ole varsinainen muutoksenhakekeino, vaan sitä voidaan luonnehtia yhdeksi kansalaisvalvonnan muodoksi. Esitutkintaa suorittavan virkamiehen tekemästä pakkokeinopäätöksestä voi tehdä hallintokantelun päätöksen tehneen virkamiehen esimiehelle, ylemmälle viranomaiselle tai ylimmille laillisuusvalvojille, joita ovat valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies. (Helminen ym. 2005, 503–504). Hallintokantelu ei välittömästi voi johtaa kantelunalaisen toimenpiteen kumoamiseen tai muuttamiseen, mutta siitä voi seurata jokin oikaisutoimenpide, kuten itseoikaisu tai ylimääräisen muutoksenhakekeinoon käyttäminen (Helminen ym. 1999, 353).

Kantelun voi tehdä kuka tahansa, jopa alaikäinen tai vajaavaltainen, vaikkei hänellä olisi minkäänlaista osallisuutta kyseessä olevassa asiassa. Kantelu on tehtävä kirjallisesti, ja siitä on käytävä ilmi kantelijan henkilöllisyys, mistä virkamiehestä tai viranomaisesta on kysymys ja mitä menettelyä kantelu koskee. Ylimmillä laillisuusvalvojilla ei ilman erityistä syytä ole velvollisuutta tutkia kantelua, joka koskee yli viisi vuotta vanhaa asiaa. (Helminen ym. 1999, 353.)

Kanteluviranomaisen tulee oma-aloitteisesti hankkia asiassa tarvittavat selvitykset. Kanteluasian käsittelyssä noudatetaan kuulemisperiaatetta, mikä tarkoittaa, että kantelun kohteena olevalta virkamieheltä tai viranomaiselta pyydetään aina selvitys asiasta samoin kuin esimiesvirastolta lausunto siitä, miten se arvioi tilanteen. Antaessaan selvitystä toiminnastaan virkamiehellä on niin sanottu ilmaisovelvollisuus, mikä tarkoittaa, että hänen tulee pysyä totuudessa. Kenelläkään, ei edes virkamiehellä, kuitenkaan ole velvollisuutta ilmaista syyllistyneensä rangaistavaan tekoon, vaan osan totuutta voi jättää kertomatta. Kantelijalla on vielä tämän jälkeen mahdollisuus antaa vastineensa virkamiehen taikka viranomaisen antamaan selvitykseen. (Helminen ym. 1999, 354.)

Tarpeellisen selvityksen saatuaan laillisuusvalvoja ratkaisee kanteluasian. Jäljennös ratkaisusta toimitetaan sille viranomaiselle, jolta selvitystä on pyydetty. Jos virkamiehen tai viranomaisen todetaan syyllistyneen rangaistavaan menet-

telyyn, voi kysymykseen tulla virkasyytteen nostaminen tai lievemmissä tapauksissa huomautuksen antaminen. Tavallisimmin kantelu johtaa niin sanottuun käsityksen lausumiseen, mikä tarkoittaa ohjausta tai lievää arvostelua. Laillisuusvalvojilla on myös julkisen edun niin vaatiessa mahdollisuus ryhtyä ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin, joita voivat olla menettelyvirheestä johtuva kantelu taikka tuomion tai päätöksen purkamista tarkoittava hakemus. Laillisuusvalvojat voivat myös ohjata viranomaista itseoikaisua käyttäen korjaamaan virheensä. (Helminen ym. 1999, 356.)

4.6 Virkavastuu

Suomen perustuslain 124 §:n mukaan merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan antaa vain viranomaiselle. Poliisimiehet ovat valtion virkamiehiä, joilla on erityinen oikeudellinen vastuu, virkavastuu (Helminen ym. 1999, 325). Suomen perustuslain 118 §:n mukaan virkamies vastaa virkatoimienensa lainmukaisuudesta ja sen vuoksi jokaisella, jonka oikeuksia on loukattu tai joka on kärsinyt vahinkoa virkamiehen lainvastaisen toimenpiteen vuoksi, on oikeus vaatia tälle rangaistusta sekä lisäksi vahingonkorvausta julkisyhteisöltä tai virkamieheltä.

Perustuslain 125 §:ssä säädetään virkamiehen yleisistä nimitysperusteista, joita ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto. Taidolla tarkoitetaan koulutuksella hankittua tieto-taitoa ja sitä kautta perehtymistä viran sisältämiin tehtäviin. Kyky taas käsittää enemmän henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten lahjakkuuden sekä työ- ja johtamiskyvyn. Koeteltuun kansalaiskuntoon taas voidaan sisällyttää nuhteettomuus sekä ansioituminen julkisyhteisön palveluksessa tai yhteiskunnallisessa toiminnassa. (Helminen ym. 1999, 326.) Poliisin erityisistä kelpoisuusvaatimuksista puolestaan säädetään poliisin hallintoasetuksen (158/1996) 16 §:ssä, joka määrittelee koulutusvaatimukset poliisin eri virkoihin.

Valtion virkamiehen yleisistä velvollisuuksista säädetään valtion virkamieslain (750/1994) 4 luvussa. Virkamiehen tulee suorittaa tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä työnjohto- ja valvontamääräyksiä noudattaen. Hänen on myös

käyttäytyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla. Taloudellisen tai muun edun vaatiminen, hyväksyminen tai vastaanottaminen on kiellettyä, jos se heikentää luottamusta virkamieheen tai viranomaiseen. Virkamiehellä on vaitiolo-velvollisuus, josta säädetään tarkemmin julkisuuslain (621/1999) 23 §:ssä. Virkamies ei saa paljastaa salassa pidettävää tietoa eikä muutenkaan viranomaisessa toimiessaan tietoonsa saamaa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolo-velvollisuus.

4.7 Poliisimiehen erityiset virkavelvollisuudet

Poliisin velvollisuuksista on erityissäännöksensä poliisilaissa (493/1995) ja poliisiasetuksessa (1112/1995). Poliisilain 2 §:ssä säädetään poliisin toiminnan yleisistä periaatteista, joiden mukaan poliisin tulee toimia asiallisesti, puolueettomasti ja sovinnollisuutta edistäen aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Poliisin suorittamien toimenpiteiden on lisäksi oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen, kiireellisyyteen ja itse tilanteeseen. Ensisijaisesti poliisin tulee pyrkiä pitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta yllä sanallisesti eli neuvoin, käskyin ja kehotuksin eikä kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Poliisiasetuksessa on myös omat säännöksensä poliisin velvollisuuksista. Sen 7 §:n mukaan poliisimiehen on noudatettava esimiehensä toimivaltansa rajoissa antamia käskyjä, määräyksiä ja ohjeita. Asetuksen 13 §:ssä säädetään, että poliisimiehen on sekä virassa että yksityiselämässä käyttäytyttävä poliisin arvon mukaisesti ja ylläpidettävä työtehtäviensä edellyttämää kuntoa ja ammattitaitoa. Erityistilanteita varten on asetuksen 9 - 11 §:ssä lisäksi omat säännöksensä, jotka koskevat poliisimiehen velvollisuutta olla tavoitettavissa ja saapuvilla.

Virkavelvollisuuksien vastainen menettely voi johtaa rikosoikeudelliseen vastuuseen ja vahingonkorvausvastuuseen. Lievissä tapauksissa myös varoitus tai huomautus on mahdollinen. Rikosoikeudellisesta virkavastuusta säädetään ri-

koslain 40 luvussa, joka käsittelee virkarikoksia. Asianomaisessa luvussa on rangaistussäännökset eriasteisista lahjusrikoksista, salassapitorikoksista sekä virka-aseman väärinkäyttämistä koskevista rikoksista. Luvun 9 - 10 §:t ovat niin sanottuja yleissäännöksiä, joissa säädetään rangaistavaksi niin tahallinen kuin tuottamuksellinenkin virkavelvollisuuden rikkominen. Rangaistavuuden edellytykseksi näiden pykälien mukaan riittää, että virkamies rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa.

4.8 Vahingonkorvausvastuu

Virkavelvollisuuksien vastaisesta menettelystä tai laiminlyönnistä aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta säädetään vahingonkorvauslaissa (412/1974). Lain 2 luvun 1 §:n mukaan se, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen. Kun on kyse virkamiehen virkatoiminnassaan aiheuttamasta vahingosta, tulevat lisäksi sovellettaviksi lain 3 ja 4 luvun säännökset julkisyhteisön ja virkamiehen korvausvastuusta. Koska poliisissa työssä vahingot syntyvät pääasiassa julkista valtaa käytettäessä, sovelletaan vahingonkorvausasioissa 3 luvun 2 §:ää, jonka mukaan julkisyhteisön on korvattava vahinko, joka on aiheutunut julkista valtaa käytettäessä virheen tai laiminlyönnin johdosta. Korvausvastuu julkisyhteisöllä on kuitenkin ainoastaan silloin, kun tehtävän suorittamiselle kohtuudella asetettavia vaatimuksia ei ole noudatettu. Korvausta voidaan sovitella, jos se on ilmeisen kohtuuton tai siihen on muita erityisiä syitä ottaen huomioon vahingon suuruus ja muut olosuhteet. Vahingonkorvauslain 4 luvun 2 §:n mukaan virkamies on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän virassaan virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa. Virkamiehen on tällöin korvattava vahingosta kohtuulliseksi harkittava määrä, kun otetaan huomioon vahingon suuruus, teon laatu, vahingon aiheuttajan asema, vahingon kärsineen tarve ja muut olosuhteet. Jos kyseessä on ainoastaan lievä tuottamus, ei vahingonkorvausta tule tuomita. Jos taas kyseessä on tahallisesti aiheutettu vahinko eikä erityisiä syitä korvauksen alentamiseksi ole, tulee tuomita täysi korvaus.

4.9 Julkinen asiamies

Pakkokeinolain 5a luvun 4 §:n 3 momentin mukaan teknistä kuuntelua voidaan kohdistaa vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jos epäilyn voidaan olettaa oleskelevan siellä ja rikoksen selvittäminen vähäisempiä pakkokeinoja käyttämällä olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta. Näissä tapauksissa pakkokeinolla puututaan poikkeuksellisen voimakkaasti kansalaisen yksityisyyden suojaan ja kotirauhaan, minkä vuoksi 6a - 6c pykälissä säädetään erityisestä oikeussuojakeinosta, julkisesta asiamiehestä.

Ottaessaan käsiteltäväksi vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan kohdistuvaa teknistä kuuntelua koskevan lupa-asian on tuomioistuimen samalla määrättävä julkinen asiamies valvomaan toimenpiteen kohteeksi joutuvan etuja. Julkiseksi asiamieheksi tulee määrätä asianajaja tai julkinen oikeusavustaja, joka on antanut suostumuksensa tehtävään. Julkisen asiamiehen velvollisuus on huolellisesti ja hyvää asianajotapaa noudattaen valvoa kuuntelun kohteena olevan etuja paljastamatta tietoonsa saamiaan seikkoja. Julkiselle asiamiehelle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus oikeusapulain (257/2002) säännösten mukaisesti.

4.10 Laillisuusvalvonta

Poliisi joutuu tehtäviensä hoitamiseksi puuttumaan ihmisten perusoikeuksiin, minkä vuoksi poliisitoiminnassa korostuu laillisuusvalvonnan merkitys. Laillisuusvalvonnan merkitystä lisää toisaalta se, että on olemassa tiettyjä tilanteita, kuten esimerkiksi salaisten pakkokeinojen käyttäminen, jolloin poliisin toiminnasta ei ole ketään ulkopuolista tekemässä havaintoja. Poliisin toimenpiteistä tai päätöksistä ei myöskään usein ole valitusmahdollisuutta. (Jonkka 2004, 46.)

4.10.1 Sisäinen valvonta

Poliisin toimintaan kohdistuva laillisuusvalvonta jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen valvontaan. Poliisin ylijohdona toimiva sisäasiainministeriön poliisiosasto antoi

toukokuussa 2006 uuden määräyksen (SM-2006-01324/Tu-42) poliisissa suoritettavasta laillisuusvalvonnasta. Määräyksen mukaan poliisihallinnon sisäisen laillisuusvalvonnan tarkoituksena on edistää poliisille asetettujen tavoitteiden toteutumista, ylläpitää ja parantaa toiminnan laatua, vahvistaa kansalaisten luottamusta poliisiin sekä ennalta estää ja korjata virheellisiä menettelytapoja. Sisäisessä laillisuusvalvonnassa korostuu yksiköiden päälliköiden, päällystön ja lähiesimiesten rooli, sillä toiminnan lainmukaisuuden valvonta on heidän virkavelvollisuutensa. Toiminnan lainmukaisuuden perusta on, että toimintaa säätelevät normit ja eettiset periaatteet ovat tuttuja.

Ylijohdon määräyksessä on myös määritelty vastuut valvonnan toteuttamisesta. Poliisin ylijohdon tehtävä on ohjata laillisuusvalvonnan järjestämistä valtakunnallisesti, tarkastaa poliisin valtakunnallisten yksiköiden toiminnan lainmukaisuutta sekä käsitellä sille tehdyt kantelut. Muissa poliisin yksiköissä laillisuusvalvonnan järjestämisestä vastaa poliisipäällikkö. Tämä tarkoittaa sitä, että heidän on säännöllisesti tarkastettava yksiköidensä toiminta ja sen lainmukaisuus, minkä varmistamiseksi on laadittava vuosittainen tarkastussuunnitelma. Tarkastuksesta on ilmoitettava yksikölle etukäteen ja siitä on laadittava asian laadun ja luonteen mukaan joko tarkastuskertomus tai -muistio. Tarkastuksen kohteena olevalle yksikölle on varattava tilaisuus tutustua ja lausua käsityksensä kertomukseen tai muistioon merkityistä seikoista jo sen luonnosvaiheessa. Tarkastuksen kohteen vastuulla on määrajassa toimittaa tarkastuksen suorittajalle selvitys toimenpiteistä, joihin tarkastuskertomuksen tai -muistion johdosta on ryhdytty. Suoritetusta laillisuusvalvonnasta ja tarkastuksista on raportoitava vuosittain. Havaituista merkittävistä puutteista tai epäkohdista on kuitenkin aina ilmoitettava viipymättä.

4.10.2 Ulkoinen valvonta

Sisäistä laillisuusvalvontaa täydentää eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin suorittama valvonta, tarkastustoiminta ja heille tehtyjen kanteluiden käsittely. Ulkoiseksi valvonnaksi voidaan katsoa myös poliisin

tekemien rikosten tutkintajärjestelmä, jossa tutkinnanjohtajana toimii virallinen syyttäjä. (Jonkka 2004, 46.)

Eduskunnan oikeusasiamies

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävistä säädetään lähtökohtaisesti jo Suomen perustuslaissa. Lain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet, viranomaiset, virkamiehet ja muut julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Oikeusasiamiehen tehtäviin kuuluu myös valvoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeusasiamiehen on vuosittain annettava kertomus toiminnastaan, lainkäytön tilasta ja lainsäädännössä havaitsemistaan puutteista eduskunnalle.

Täsmällisemmin eduskunnan oikeusasiamiehen toiminnasta ja tehtävistä säädetään laissa eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002.) Lain 1 luku sisältää oikeusasiamiehen suorittamaa laillisuusvalvontaa koskevat säännökset. Oikeusasiamiehelle voi kannella jokainen, joka katsoo viranomaisen tai virkamiehen menetelleen lainvastaisesti tehtävää hoitaessaan tai jättäneen täyttämättä velvollisuutensa. Oikeusasiamies ottaa kantelun tutkittavakseen, jos kantelun kohteena oleva asia kuuluu hänen laillisuusvalvontansa piiriin ja on syytä epäillä, että väitetty laiminlyönti on tapahtunut. Oikeusasiamies voi myös omaaloitteisesti ottaa asian käsiteltäväkseen.

Lain 5 § antaa oikeusasiamiehelle oikeuden suorittaa tarkastuksia virastoihin ja laitoksiin perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Tarkastuksen aikana hänellä on oikeus päästä kaikkiin tarkastuksen kohteena olevan viraston tai laitoksen tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä keskustella luottamuksellisesti niin henkilökunnan kuin laitokseen sijoitettujen, vapautensa menettäneiden henkilöiden kanssa.

Tehtävänsä hoitamiseksi oikeusasiamiehelle on 1 luvussa säädetty myös muita oikeuksia, joista yksi on oikeus saada viranomaisilta maksutta virka-apua sekä tarvittavat asiakirjat. Tiedonsaantioikeutta koskevassa 7 §:ssä viitataan perus-

tuslain 111 §:ään, jonka mukaan oikeusasiamiehellä on laillisuusvalvontaansa varten oikeus saada viranomaisilta tarvitsemansa tiedot.

Eduskunnan oikeusasiamiestä koskevan lain 8 - 11 §:ssä säädetään lisäksi niistä keinoista, joita oikeusasiamiehellä on käytettävissään havaittuaan viranomaisten tai virkamiesten toiminnassa virheitä tai laiminlyöntejä. Oikeusasiamies voi asian selvittämiseksi määrätä suoritettavaksi poliisi- tai esitutkinnan. Jos oikeusasiamies toteaa, että jossakin asiassa on menetelty lainvastaisesti tai muuten virheellisesti, mutta syytteen nostaminen tai kurinpitomenettely ei kuitenkaan ole tarpeen, hän voi antaa valvottavalle huomautuksen, saattaa valvottavan tietoon käsityksensä lain mukaisesta menettelystä tai tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen virheen tai epäkohdan korjaamiseksi. Oikeusasiamies voi myös ilmaista valtioneuvostolle ja muulle lainsäädännöstä vastaavalle toimielimelle havaintonsa säännöksissä olevista puutteista ja tehdä esityksiä niiden parantamiseksi.

Valtioneuvoston oikeuskansleri

Suomen perustuslaki sisältää perussäännökset oikeuskanslerin asemasta ja tehtävistä. Yksityiskohtaiset säännökset tehtävistä löytyvät laista valtioneuvoston oikeuskanslerista (193/2000). Perustuslain 108 §:n mukaan oikeuskanslerin tehtävä on pääsääntöisesti sama kuin eduskunnan oikeusasiamiehen eli valvoa, että viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa ja että perus- ja ihmisoikeuksia ei loukata. Oikeuskanslerin tehtäviin kuuluu lisäksi valvoa valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatoimien lainmukaisuutta. Oikeuskanslerin on myös vuosittain annettava kertomus virkatoimistaan sekä havainnoistaan eduskunnalle ja valtioneuvostolle sekä pyydettyä lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä presidentille, valtioneuvostolle ja ministeriöille.

Oikeuskanslerista säädetyn lain 3 §:n mukaan suorittaessaan viranomaistoiminnan ja muun julkisen toiminnan valvontaa ovat oikeuskanslerin tehtävät ja oikeudet eduskunnan oikeusasiamiehen tehtäviä ja oikeuksia vastaavat. Tämän

lisäksi oikeuskansleri tarkastaa oikeuskanslerinvirastoon lähetetyt rangaistus- tuomioita koskevat ilmoitukset. Jos oikeuskansleri havaitsee jonkun menetel- leen lainvastaisesti ja jättäneen velvollisuutensa täyttämättä, hän voi antaa tälle huomautuksen, jollei ole aihetta syytteen nostamiselle. Oikeuskansleri voi myös kiinnittää asianomaisen huomiota oikeanlaiseen menettelyyn. Tarvittaessa oi- keuskansleri voi ryhtyä toimenpiteisiin oikaisun saamiseksi lainvastaiseen tai virheelliseen päätökseen tai menettelyyn. Lain 7 §:ssä säädetään oikeuskansle- rin aloiteoikeudesta, minkä mukaan oikeuskanslerilla on oikeus tehdä ehdotuk- sia säännösten muuttamiseksi havaittuaan niissä puutteita tai ristiriitaisuuksia.

4.10.3 Jälkivalvonta

Salaisilla pakkokeinoilla puututaan syvästi kansalaisten perusoikeuksiin, minkä vuoksi niiden asiallisen käytön varmistamiseksi on luotu erityinen jälkikontrolli- järjestelmä, jota säännellään pakkokeinolain 5a luvun 15 §:ssä. Säännöksen mukaan sisäasiainministeriö valvoo luvussa tarkoitettujen toimenpiteiden suorit- tamista antamalla eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomuksen sa- laisen tiedonhankinnan käytöstä ja sen valvonnasta. Eduskunnan oikeusasia- miehen vuosikertomuksessa taas on oma erityinen lukunsa telepakkokeinojen valvonnasta.

5 PAKKOKEINOLAIN SÄÄNNÖSTEN UUDISTUSTARPEET

Eduskunta ja ylimmät laillisuusvalvojat ovat useaan otteeseen kiinnittäneet huomiota siihen, että esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilaeista on lukuisten osit- taisuudistusten myötä tullut epäyhtenäinen, vaikeaselkoinen ja epäselvä sään- nöskokonaisuus. Eduskunnan lakivaliokunta on lausunut mietinnössään (LaVM 31/2002 vp), että esitutkintaviranomaisten toimivaltuuksien useammassa vai- heessa tapahtunut laajentaminen on johtanut vaikeaselkoiseen säännöskoko- naisuuteen. Lakivaliokunnan mukaan nykyinen lainsäädäntö ei ole riittävän kat- tava, säännökset eivät ole selviä eikä niiden selkeyttäminen ole mahdollista laa- joissakaan osittaisuudistuksissa.

Poliisilain muuttamista koskevaa hallituksen esitystä HE 266/2004 vp käsiteltäessä niin lakivaliokunta, perustuslakivaliokunta kuin hallintovaliokuntakin ovat lausuneet käsityksensä poliisin toimivaltuuksia koskevien lakien kokonaisuudistuksen tarpeellisuudesta. Lakivaliokunta on lausunnossaan (LaVL 6/2005 vp) pannut merkille, että hallituksen esityksessä olevat säännökset eivät rajoitu pelkästään rikosten torjuntaan, vaan koskettavat myös rikosten selvittämiseksi käytävissä olevia toimivaltuuksia. Ehdotettu lainsäädäntö koskee suurelta osin erityisesti telepakkokeinojen käyttöä ja niiden edellytyksiä, minkä vuoksi kyseinen poliisilain osittaisuudistus jatkaa kehityssuuntaa, jossa poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolain välinen raja on vähitellen hämärtynyt. Pakkokeinolainsäädäntö aiheuttaa valiokunnan mukaan ongelmia soveltajilleen jo nyt eikä selkeyttä paranna se, että säännöksiä sijoitetaan poliisilakiin. Lakivaliokunta viittaa tässä kohtaa aikaisempaan mietintöönsä ja uudistaa kantansa pakkokeinolain ja esitutkintalain uudistamistarpeesta.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (PeVL 11/2005 vp) todennut pakkokeinojen käyttöä koskevasta lainsäädännöstä, että se on osalle lain soveltajista vierasta ja vaikeasti sovellettavaa. Lain soveltamisen tekee vaikeaksi esimerkiksi säännöksissä käytettyjen ilmauksien epäselvyys ja moninaisuus. Perustuslakivaliokunta piti tärkeänä, että valtioneuvoston piirissä ryhdytään toimiin telepakkokeinoja koskevan lainsäädännön kokonaisuudistuksen aikaansaamiseksi, tavoitteena perusoikeusjärjestelmän vaatimukset täyttävä, selvä ja johdonmukainen sääntelykokonaisuus.

Hallintovaliokunta on mietinnössään (HaVM 10/2005) todennut, että poliisilakiin tehtyjen osittaisuudistusten seurauksena laista on kokonaisuutena tullut vaikeasti hahmotettava. Hallintovaliokunta edellyttääkin hallituksen huolehtivan poliisilain kokonaisuudistuksen toteuttamisesta siten, että eduskunnalle toimitettava säädösesitys muodostuu mahdollisimman selkeäksi ja johdonmukaiseksi sisältäen kunkin yksittäisen pykälän täsmälliset ja asianmukaiset perustelut. Myös eduskunta on hyväksynyt tämän hallintovaliokunnan lausuman vastauksessaan (EV 83/2005 vp) asianomaiseen hallituksen esitykseen.

Myös ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet huomiota kysymyksessä olevan säädöskokonaisuuden uudistamistarpeeseen. Aikaisempi apulaisoikeusasiamies, nykyinen apulaisoikeuskansleri Jaakko Jonkka sekä entinen apulaisoikeusasiamies, nykyinen oikeusneuvos Ilkka Rautio ja entinen apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt sekä entinen oikeuskansleri Paavo Nikula ovat ehdottaneet telepakkokeinoja koskevien säännösten ja koko pakkokeinolain kokonaisuudistusta. (Helminen 2006, 10.)

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksissa vuosilta 2002 ja 2003 todetaan, että telepakkokeinoja koskeva lainsäädäntö on osalle käyttäjiä sekä poliisissa että tuomioistuimissa vierasta ja teknisyytensä vuoksi vaikeaa (K 10/2003 vp, 64) sekä osin puutteellista (K 8/2004 vp, 71). Eduskunnan oikeusasiamies yhtyy siten lakivaliokunnan kantaan (LaVM 31/2002 vp) kokonaisuudistuksen läpiviemiseksi.

6 MUUTOSEHDOTUKSET PAKKOKKEINOLAKIIN OIKEUSTURVAN PARANTAMISEKSI

Pakkokeinolain uudistamisen tavoitteena ovat perus- ja ihmisoikeuksien korostaminen, rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset huomioon ottava viranomaistoinivaltuuksien kattava ja selkeä sääntely sekä vanhahtavia ja monimutkaisia ilmaisuja sisältävän lainsäädännön kielellinen uudistaminen. Sekä pakkokeinoetta poliisilakia koskevan uudistuksen yhteisenä tavoitteena on salaisia pakkokeinoja ja poliisilaissa säädettyjen poliisin tiedonhankintakeinoja koskevan sääntelyn yhdenmukaistaminen ja johdonmukaistaminen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 244.)

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta esittää mietinnössään, että uuden pakkokeinolain 1 lukuun otettaisiin keskeisimmät pakkokeinojen käytössä sovellettavat periaatteet, joita ovat suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate. Nykyisessä pakkokeinolainsäädännössä säädetään vain joistakin pakkokeinojen käytössä sovellettavista periaatteista, mutta edellä

mainitut, pakkokeinojen käytön kannalta merkittävimmät esitutkintaperiaatteet olisi niiden korostamiseksi syyttää ottaa myös pakkokeinolakiin. Suhteellisuusperiaatteen lisäksi keskeinen pakkokeinojen käytön yhteydessä sovellettava periaate on vähimmän haitan periaate, joka pakkokeinojen käytön yhteydessä tarkoittaa sitä, että pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi ja että pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenelläkään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Hienotunteisuusperiaate pakkokeinoihin sovellettuna taas tarkoittaa sitä, että pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 101.)

Salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa koskevat säännökset keskitettäisiin toimikunnan ehdotuksen mukaan pakkokeinolain 10 lukuun, johon sisältyvät säännökset määrittelisivät myös vastaavat poliisilain mukaisesti rikosten estämisessä käytettävät keinot. Määritelmiin tehtäisiin tarkennuksia ja kaikki tiettyä keinoa koskevat säännökset koottaisiin yhteen. Tämä tarkoittaisi sitä, että kutakin pakkokeinoa koskeva määritelmä, sen käyttöä koskevat edellytykset ja päätöksenteko löytyisivät helposti peräkkäisistä pykälistä. Lisäksi keinojen käyttämisen perusteena olevia rikoksia koskevia säännöksiä muutettaisiin hienman. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 257.)

Salaisia pakkokeinoja uuden pakkokeinolain mukaan olisivat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen ja tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu). Muita salaisia tiedonhankintakeinoja taas olisivat tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Osa näistä keinoista olisi kokonaan uusia ja muidenkin keinojen määritelmiin tehtäisiin lukuisia tarkennuksia. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 3.)

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma korostuu salaisten pakkokeinojen ja poliisin tiedonhankintakeinojen yhteydessä, koska näillä menetelmillä puututaan perus-

tuslaissa suojattujen perusoikeuksien ydinalueeseen. Tämä koskee erityisesti yksityiselämän, kotirauhan ja luottamuksellisen viestin suojaa. Toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suoja joudutaan asettamaan rikostorjunnan tehokkuusvaatimuksia vastaan. Sinällään suoja ja tehokas rikostorjunta eivät ole toisensa poissulkevia, sillä erityisesti rikosten ja vahingollisten tapahtumien estämisellä suojataan samalla myös perus- ja ihmisoikeuksia. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 179.)

EIT:n ratkaisuilla on merkittävä asema arvioitaessa lainsäädännön nykytilaa menetelmien kohteena olevien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Ratkaisukäytännössä on painotettu erityisesti laillisuusperiaatetta. Kun kyseisillä menetelmillä puututaan perus- ja ihmisoikeuksiin, on niiden käyttämisedellytykset ja -tavat määriteltävä laissa erityisen täsmällisesti. Edelleen kyseisten menetelmien käytölle on asetettu toissijaisuuden vaatimus, jonka mukaan niitä voidaan käyttää vain, mikäli muita vähemmän oikeuksiin puuttuvia tutkintamenetelmiä ei voida käyttää rikoksen selvittämiseen ja estämiseen. Lailla säännelty ja oikeutetun tavoitteen omaava puuttuminen suojattuihin oikeuksiin voidaan hyväksyä vain, jos puuttuminen on välttämätöntä demokraattisen yhteiskunnan suojaamiseksi. Ratkaisukäytännössä on esitetty myös menetelmien riippumattoman jälkikäteisvalvonnan vaatimus. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 179.)

Toimikunta ottaa kantaa ja ehdottaa muutoksia lähes kaikkiin edellä mainittuihin pakkokeinolaissa ja poliisilaissa säänneltyihin salaisiin pakkokeinoihin koskeviin oikeusturvakeinoihin. Muutoksenhakua koskeva sääntely uudessa pakkokeinolaissa vastaisi kuitenkin voimassa olevaa lakia, eikä lupa-asiassa annettuun päätökseen tulevaisuudessakaan saisi hakea muutosta valittamalla. Kantelu ilman määräaikaa olisi silti edelleen mahdollinen. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 503.) Virkavastuuta ja poliisimiehen erityisiä virkavelvollisuuksia koskevat kysymykset eivät sisälly pakkokeinolakiin vaan pääasiassa poliisilakiin ja -asetukseen eikä niitä koskevia muutoksia sen vuoksi käsitellä tässä työssä.

6.1 Salaisien pakkokeinojen käyttämisen erityiset edellytykset

Salaisia pakkokeinoja on tarkoitettu käytettäväksi vasta viimesijaisina keinoina suhteessa muihin tiedonhankintakeinoihin. Nykyisen pakkokeinolain 5a luvussa eräiden tiedonhankintamenetelmien osalta on edellytetty sitä, että toimenpiteellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen paljastamiselle tai selvittämiseksi. Erittäin tärkeää merkitystä koskeva edellytys on ulotettu voimassa olevassa laissa televalvontaan ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen. Näillä menetelmillä ei kuitenkaan puututa kenenkään perusoikeuksiin yhtä syvästi kuin esimerkiksi telekuuntelulla. Edellytyksen soveltamisala salaisissa pakkokeinoissa ja muussa salaisessa tiedonhankinnassa tulisikin tarkistaa. Lisäksi salaisten pakkokeinojen ja muiden salaisten tiedonhankintakeinojen ryhmässä on sellaisia menetelmiä, joiden käyttö on tarkoitettu rajoittaa viimesijaiseksi suhteessa muuhun salaiseen tiedonhankintaan. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 190–191.)

Toimikunta ehdottaa, että erityisistä edellytyksistä tulisi ottaa pakkokeinolakiin erillinen sääntely, jossa olisi selkeästi porrastettu edellytykset menetelmittain sen mukaan, kuinka ankarasta pakkokeinosta on kysymys. Osa menetelmistä on lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla viimesijaisia, mitä tulisi kuvata yhdenmukaisella käsitteellä. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 190–191.) Uudessa pakkokeinolakiehdotuksessa heti yleisen määritelmäsäännöksen jälkeen 10 luvun 2 §:ssä ehdotetaankin säädettävän salaisen tiedonhankinnan erityisistä edellytyksistä. Salaisista pakkokeinoista telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seuranta ja teknistä lait tarkkailua saisi käyttää vain, jos niillä voitaisiin olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Asuntokuuntelun käyttäminen edellyttäisi lisäksi, että se olisi välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 681.)

6.1.1 Telekuuntelu

Voimassa olevan pakkokeinolain mukaan telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkinalaissa tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleliittymään, sähköpostiosoitteeseen tai muuhun sellaiseen teleosoitteeseen taikka telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi. Telekuuntelun määritelmässä on siis mainittu yksilöivänä tietona teleosoitteen rinnalla teleliittymä, sähköpostiosoite ja telepäätelaitte. Selvyyden vuoksi laissa tulisi toimikunnan ehdotuksen mukaan käyttää ainoastaan teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitteitä, jolloin katetuksi tulisi mikä tahansa televerkkoon sisältyvä tieto, jonka perusteella tele- tai datayhteyden osapuolet voitaisiin yksilöidä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 180.)

Telekuuntelun määritelmässä mainittuja tulevan ja lähtevän viestin käsitteitä on pidetty epäselvinä. Lähtevän viestin käsitettä voidaan ensinnäkin tulkita monella eri tavalla. Käsite mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan lähetettäväksi aiotut tietokoneelle talletetut viestiluonnokset katsottaisiin lähteviksi viesteiksi. Toisaalta käsitettä on mahdollista tulkita siten, että viestiä pidettäisiin lähtevänä vasta, kun käyttäjä on tehnyt viestin lähettämiseksi tarvittavat toimet, mutta jostakin syystä viesti jää odottamaan verkkoyhteyttä. Lisäksi käsitettä on mahdollista tulkita siten, että viesti on lähtevä, kun se on siirtynyt teleosoitteen muodostaman rajapinnan kautta yleiseen viestintäverkkoon tai siihen liitettyyn viestintäverkkoon. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 181.)

Toimikunta ehdottaa telekuuntelun määritelmää muutettavan siten, että telekuuntelu koskisi teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta lähetettyjä tai niihin vastaanotettavia viestejä. Tämä tarkoittaisi sitä, että viesti olisi saatavissa telekuuntelulla silloin, kun se on viestintäverkossa välitettävänä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 451.) Telekuuntelun määritelmää tulisi teknisen kehityksen vuoksi selkeyttää myös siten, että viestin kuuntelun ja tallentamisen lisäksi kysymys voisi olla kaikenlaisesta viestin käsittelystä sisällön selvittämiseksi,

kuten esimerkiksi sen lukemisesta ja katsomisesta (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 182).

Voimassa olevan lain osalta epäselvyyttä on aiheuttanut myös se, sisältyykö televalvonta lievempänä pakkokeinona telekuunteluun. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa 13.5.2005 dnro 1884/2/03 kysymys on jätetty avoimeksi, koska lainsäädännöstä tai sen valmisteluaineistosta ei ole löydettävissä yksiselitteistä vastausta kysymykseen. Lainsäädäntöä tulisi tarkistaa niin, että siitä ilmenee telekuuntelun kattavan myös viestin sisältöön liittyvät tunnistamistiedot. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 183.) Lakiehdotuksessaan toimikunta esittää telekuuntelun määritelmäsäännökseksi pakkokeinolain 10 luvun 3 §:ksi seuraavaa: *Telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkina-alaissa (393/2003) tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaanotettavan taikka niistä lähetetyn viestin kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä salaa viestin sisällön ja siihen liittyvien 6 §:ssä tarkoitettujen tunnistamistietojen selvittämiseksi.* (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 681.)

Telekuuntelu on voimassa olevan lain mukaan kohdistettava rikoksesta epäillyn viestintään, minkä vuoksi niin sanottujen tiedonvälittäjäpuheluiden asema on koettu ongelmalliseksi. Tiedonvälittäjäpuheluissa on kyse siitä, että rikoksesta epäilty käyttää tietoisesti välikäsiä viestinnässä. Tällöin joku toinen henkilö käyttää kuuntelun kohteena olevaa teleosoitetta ja puhelun kuuntelu olisi siten heti lopetettava. Telekuuntelun määritelmässä tulisi nimenomaisesti mainita, että telekuuntelua saadaan kohdistaa rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 182.)

Telekuuntelun edellytysten osalta toimikunta esittää ainoastaan joitakin tarkennuksia voimassa olevan pakkokeinolain käsitteisiin ja sanamuotoihin. Pakkokeinolaissa säädetään tyhjentävästi vakavista rikoksista, joiden tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua, kun jotakuta on syytä epäillä tällaisesta rikoksesta. Törkeän huumausainerikoksen osalta ei tulisi viitata sen rangaistavaan yritykseen, sillä tunnusmerkistötasolla yritys jo rinnastuu täytettyyn tekoon. Tämän

lisäksi lähinnä teknisenä muutoksena törkeän virka-aseman väärinkäytön sijaan tulisi mainita törkeä virka-aseman väärinkäyttäminen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 191–192.)

EIT:n ratkaisukäytännöllä on myös merkitystä telekuuntelun lainsäädännölliseen järjestämiseen Suomessa. Tuomioistuin on selkeästi edellyttänyt, että telekuuntelun tulee perustua lakiin, koska se ja muut vastaavat toimenpiteet merkitsevät vakavaa puuttumista ihmisten yksityiselämään ja luottamukselliseen viestintään. Lisäksi EIT on edellyttänyt määrittelyä niistä henkilöistä, joihin voidaan kohdistaa telekuuntelua, luetteloja telekuuntelun käyttöön oikeuttavista rikoksista ja toimenpiteiden kestojen määrittämisestä. Edelleen on edellytetty sääntelyä kuuntelutiedoista laadittavista kirjallisista yhteenvedoista, varokeinoista kokonaisten tallenteiden käyttämisessä sekä olosuhteista, joissa tallenteita voidaan hävittää. Säännöksiä on edellytetty myös toimenpiteistä, joilla tallenteet voidaan antaa sellaisinaan ja kokonaisuudessaan tuomarille ja puolustukselle mahdollista tarkastusta varten. Voimassa oleva lainsäädäntö täyttää nämä vaatimukset, joten tältä osin sääntelyyn ei kohdistu muutostarpeita. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 193–194.)

6.1.2 Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä telekuuntelun kaltaisista tiedonhankintamahdollisuuksista. Luottamuksellisen viestinnän suoja olisi kuitenkin syytä ulottaa koskemaan myös sellaisia tilanteita, joissa sinänsä telekuuntelun piiriin kuuluva vastaanotettu viesti on vastaanottajan toimesta hävitetty ennen telekuunteluluvan myöntämistä ja esitutkintaviranomainen haluaa takavarikoida sen teleyrityksen hallusta. Ilman erillistä säännöstä sovellettavaksi tulisivat takavarikkoa, erityisesti niin sanotun datan takavarikkoa, koskevat säännökset. Tällöin viranomaisen voisi hankkia tiedon viestin sisällöstä telekuuntelua alhaisemmilla edellytyksillä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 194.)

Toimikunta ehdottaa, että uudessa pakkokeinolaissa tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta säädettäisiin omassa pykälässään, 10 luvun 4 §:ssä, ja se olisi mahdollista telekuuntelua koskevin edellytyksin silloin, kun on todennäköistä, että viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla. Jos viesti olisi vielä saatavissa teleoperaattorin hallusta, sen sisällön selvittämiseen voitaisiin käyttää takavarikkoa. Takavarikossa noudatettaisiin soveltuvien osin ehdotetun uuden pakkokeinolain 7 luvun takavarikkoa ja asiakirjan jäljentämistä koskevia säännöksiä ottaen huomioon toimenpiteen salaisen luonteen. Viestin sisällön selvittämiseksi voitaisiin käyttää myös teknistä tarkkailua, jolloin se kohdistuisi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen, kuten blue tooth -kuulokkeeseen, tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 452–453.)

6.1.3 Televalvonta

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa televalvonnalla tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, sekä matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista ja tällaisten teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkemista. Uudessa pakkokeinolaissa televalvonnasta ja sen edellytyksistä säädettäisiin 10 luvun 6 §:ssä. Jotta televalvonnan määritelmä olisi yhdenmukainen telekuuntelun määritelmän kanssa, siinä käytettäisiin televiestin sijaan viestin käsitettä sekä teleliittymän, teleosoitteen ja telepäätelaitteen sijaan ainoastaan teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitteitä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 455–456.)

Televalvonnan piiriin kuuluisi uuden säännöksen mukaan myös teleosoitteen ja telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkiminen. Määritelmä laventaisi jonkin verran voimassa olevaa sanamuotoa, jonka mukaan televalvonnan piirissä on matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen. Ehdotettu määritelmä kattaisi ylipäänsä

kaikkien siirrettävissä olevien teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden sijainnin selvittämisen riippumatta siitä, onko kysymys sinänsä matkaviestimestä. Muutoksella pyritään huomioimaan nopeaa teknistä kehitystä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 455–456.) Telepäätelaitteen käytön tilapäinen estäminen olisi myös edelleen osa televalvontaa, koska viestin perille menon estäminen tai muu teleosoitteen käytön tilapäinen estäminen merkitsee vastaavantasosta puuttumista luottamuksellisen viestinnän suojaan kuin salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkiminen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 195.)

Pakkokeinolaissa tulisi selvyuden vuoksi määritellä myös tunnistamistiedot, mutta koska määritelmät on laajuudeltaan pyrittävä pitämään kohtuullisissa rajoissa, kaikkien tunnistamistietojen luetteleminen laissa tyhjentävästi ei ole mahdollista erityisesti Internetistä välitettävän liikenteen osalta. Toimikunta ehdottaa, että pakkokeinolaissa tukeuduttaisiin lähtökohtaisesti sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdan määritelmään, jonka mukaan tunnistamistiedolla tarkoitetaan tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 183, 456.)

Televalvonnan edellytysten osalta perusterikosluetteloa ehdotetaan täydennettäväksi perättömällä vaarailmoituksella sen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi sekä yksilöiden hengen ja terveyden suojaamiseksi. Nykyistä lakia on pidetty ongelmallisena esimerkiksi oppilaitoksiin kohdistuneiden uhkausten selvittämisessä, kun uhkaus on muotoiltu siten, ettei laittoman uhkauksen rangaistussäännöstä ole voitu soveltaa. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 456.) Televalvonnan edellytykseksi säädettäisiin lisäksi, että sitä saataisiin käyttää ainoastaan silloin, kun sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Nykyiseen sääntelyyn verrattuna kynnyksellä televalvonnan käytölle olisi siis varsin matala eikä varmuutta tai edes todennäköisyyttä pakkokeinon käytön tuloksellisuudesta edellytettäisi. Voimassa olevaan oikeuteen verrattuna rajoitusta merkitsisi kuitenkin se, että oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen, laittoman uhkauksen tai perättömän vaarailmoituksen selvittämiseksi käytettä-

vässä televalvonnassa rikoksen olisi tullut tapahtua telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 457.)

6.1.4 Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella

Rikosten selvittämisen intressiin liittyvistä syistä suostumukseen perustuva televalvonta tulisi mahdollistaa voimassa olevan lainsäädännön mukaisia rikoksia lievempien rikosten osalta ja myös epäillyn, todistajan ja muidenkin henkilöiden suostumuksella. Todistajien ja muiden henkilöiden suostumuksen perusteella televalvonta on tarpeen esimerkiksi pommiuhkaustilanteessa. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa tällainen kolmanteen kohdistuva televalvonta ei ole lainkaan mahdollista. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 195.)

Suostumukseen perustuvasta televalvonnasta säädettäisiin uuden pakkokeinolain 10 luvun 7 §:ssä, ja se laajennettaisiin koskemaan asianomistajien lisäksi myös muita henkilöitä. Suostumuksen myötä televalvontaa saataisiin käyttää suostumuksen antajan hallinnassa olevaan teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä rikosta, josta ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai jonka johdosta teleosoite tai telepäätelaitte on oikeudettomasti toisen hallussa tai kun on syytä epäillä lähestymiskiellon rikkomista, ilkivaltaa, kotirauhan rikkomista tai perätöntä vaarailmoitusta, joka on tehty telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. Edellytyksenä televalvonnan käytölle olisi lisäksi, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 457–458, 684.)

6.1.5 Televalvonta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi

Myös televalvonnasta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi säädettäisiin omassa pykälässään, 10 luvun 8 §:ssä, jollaista nykyisessä pakkokeinolaissa ei ole. Esitutkintaviranomaiselle voitaisiin myöntää lupa kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen hänen tavoittamiseksi, kun häntä on syytä

epäillä jostakin televalvonnan edellytyksenä olevasta rikoksesta ja on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 458.)

Lupa voitaisiin vastaavasti myöntää vähintään vuoden vankeusrangaistukseen tuomitun tavoittamiseksi, jos on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa. Televalvonta epäillyn tai tuomitun tavoittamiseksi eroaisi muista salaisista pakkokeinoista siinä, että se turvaisi esitutkinnan osalta vain välillisesti rikoksen selvittämistä. Näyttökynnys pakoilemiselle tai muulle karttamiselle olisi varsin matala: pelkkä oletus ei kuitenkaan riittäisi, vaan toimenpiteen perusteena tulisi olla konkreettisia tosiseikkoja. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 459.)

6.1.6 Tukiasematietojen hankkiminen

Voimassa olevassa laissa matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen on sijoitettu televalvonnan määritelmään. Tukiasematietojen hankkimisesta tulisi toimikunnan mukaan säätää käyttäen eri käsitteitä kuin televalvonnan määritelmässä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 183.) Toimikunta ehdottaa menetelmän uudeksi nimeksi tukiasematietojen hankkimista ja että siitä säädettäisiin uuden pakkokeinolain 10 luvun 11 §:ssä. Tieto tulisi voida saada sekä telepäätelaitteista että teleosoitteista televalvontaa vastaavin edellytyksin. Rikoksen selvittämisen kannalta myös muukin ajankohta kuin rikoksen oletettu tapahtuma-aika voi olla rikoksen selvittämisen kannalta tärkeä, mikä on huomioitu ehdotetun säännöksen sanamuodossa siten, että lupa voidaan erityisestä syystä myöntää koskemaan tapahtuma-ajan lisäksi muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 196.) Nykyisestä matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista koskevasta säänte-lystä lakiehdotus poikkeaa siinä, että pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä olisi kiireellisissä tapauksissa oikeus väliaikaisesti päättää tukiasematietojen hankkimisesta, kunnes tuomioistuin on ratkaissut asian. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 606).

6.1.7 Tarkkailu

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole tarkkailun määritelmää eikä tarkkailun käytön edellytyksiä koskevaa säännöstä. Vaikka säännökset löytyvät ainoastaan poliisilaista, on menetelmän käyttö katsottu sallituksi myös esitutkinnassa tavanomaisen oikeuden nojalla. Perustuslain 2 §:n 3 momentissa ilmaistun julkisen vallan käytön lakisidonnaisuuden vaatimuksen vuoksi tarkkailusta tulisi kuitenkin sisällyttää säännökset myös pakkokeinolakiin. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 183, 196.)

Rikostutkinnan perusmenetelmänä olevan tarkkailun edellytyksiä ei tulisi asettaa kovin korkealle, koska menetelmällä ei puututa merkittävästi kenenkään oikeuksiin. Sääntelyssä tulisi ottaa huomioon se, että aina ei voida varmistua siitä, onko kysymyksessä juuri se rikoksesta epäilty, jota on tarkoitus tarkkailla. Tällaista muiden henkilöiden tarkkailua ei kuitenkaan tulisi sallia jatkuvana tai toistuvana toimenpiteenä. Ilmaisuuksena *jatkuva tai toistuva* on kuitenkin koettu ongelmalliseksi lain tulkinnan kannalta, sillä oikeuskirjallisuuden mukaan sen avulla voidaan kiertää toimivaltuussäännöksiä. Jatkuvuudelle on lainvalmisteluaineistossa asetettu epämääräinen *useiden tuntien kesto*. Toistuvuutta on puolestaan määritelty sinänsä lyhytaikaisista tarkkailujaksoista muodostuvaksi katse-lukokonaisuudeksi, joka kestää usean tunnin ajan. Toisaalta lainvalmisteluaineistossa on useissa eri yhteyksissä tuotu esiin myös lainsäätäjän tietoinen ratkaisu, jonka mukaan lyhytkestoiset ja kertaluontoiset toimenpiteet ovat sallittuja ja niitä voidaan suorittaa ilman nimenomaista toimivaltanormia. Tulevaisuudessa jatkuvuus tulisi ymmärtää enintään muutaman kymmenen minuutin mittaisena ajanjaksona ja toistuvuus enintään muutamana tiedonhankintakertana. Lisäksi käyttöön otettaisiin uusi satunnaisuuden käsite, jolla pyrittäisiin nykyistä tarkemmin kuvaamaan tarkkailun alaa. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 197.)

Tarkkailusta ja sen edellytyksistä säädettäisiin uuden pakkokeinolain 10 luvun 12 §:ssä. Tarkkailulla tarkoitettaisiin tiedonhankintatarkoituksessa tiettyyn henkilöön salaa kohdistuvaa, muuta kuin satunnaista, aistinvaraista tai tietoverkossa

tapahtuvaa havaintojen tekemistä, jonka suorittamiseksi voitaisiin käyttää kiikaria tai muuta teknistä laitetta sekä ottaa yksittäisiä kuvia. Esitutkintaviranomaisen olisi mahdollista tarkkailla kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaa tai tietoverkossa toimivaa henkilöä silloin, kun on syytä olettaa, että siten saadaan selvitystä rikoksesta. Muun kuin epäillyn jatkuva tai toistuva tarkkailu olisi kiellettyä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 461–464, 685.)

6.1.8 Tekninen kuuntelu

Teknisen tarkkailun määritelmien osalta pakkokeinolain ja poliisilain määritelmät eroavat merkittävästi ja perusteettomasti toisistaan. Lisäksi ristiriitaisuuksia löytyy teknisen kuuntelun määritelmässä ja edellytyksissä suhteessa muihin salaisiin pakkokeinoihin. Uudessa teknisen kuuntelun määritelmäsäännöksessä 10 luvun 15 §:ssä otettaisiin teknisen laitteen lisäksi huomioon erilaiset menetelmät ja ohjelmistoperustaiset teknisen kuuntelun muodot sekä telekuuntelun määrittämisen tavoin kuuntelun ja tallentamisen ohella myös muu keskustelun ja viestin käsittely. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 185.) Voimassa olevassa teknisen kuuntelun määritelmäsäännöksessä ei ole lainkaan säädetty teknisen kuuntelun tavoitteista. Uuteen pakkokeinolakiin toimikunta ehdottaa lisättäväksi teknisen kuuntelun tavoitteeksi keskustelun tai viestin sisällön selvittämisen, keskustelun tai viestinnän osapuolten tunnistamisen sekä epäillyn toiminnan selvittämisen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 686.)

Voimassa olevassa laissa teknisen kuuntelun edellytykset eivät ole selvästi rajattuja, sillä muussa kuin niin sanotussa asuntokuuntelussa tekninen kuuntelu voidaan kohdistaa ainoastaan varsinaisen asuintilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn. Pykälässä ei siten mainita teknisen katselun tavoin paikkaa, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, minkä vuoksi teknisen kuuntelun kohdistaminen tilaan on ollut epäselvää. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 198.) Toimikunnan ehdotuksessa tällaisesta niin sanotusta tilakuuntelusta säädettäisiin nimenomaisesti ja sen edellytykseksi asetettaisiin melko korkea näyttökynnys sille, että rikoksesta epäilty tosiasiallisesti oleskelee tai käy kyseisessä tilassa tai paikassa. Edellytykseksi asetettaisiin lisäksi kuuntelun tulokset-

lisuus eli kuuntelulla tulee voida perustellusti olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 686.)

Voimassa olevassa oikeudessa asuntokuuntelu sisältyy teknisen kuuntelun pykälään. Toimikunnan esittämässä ehdotuksessa asuntokuuntelu olisi edelleenkin osa teknistä kuuntelua, mutta siitä ja sen edellytyksistä säädettäisiin omassa pykälässään, 10 luvun 16 §:ssä. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 469.)

Vakituisen asumiseen tarkoitetun tilan käsite on havaittu käytännössä ongelmalliseksi. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan mainita Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2009:54. Käräjäoikeus oli myöntänyt luvan suorittaa teknistä kuuntelua kerrostalohuoneistoon ajalla 14.7. – 2.12.2005, koska saatavilla tiedoilla voitiin olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys epäillyn törkeän veropetoksen selvittämiseksi. Kuunneltavan tilan omisti säätiö ja sen oli vuokrannut osakeyhtiö, jonka nimi luki myös huoneiston ovelle. Tilaa ei poliisin tietojen mukaan käytetty vakituiseen asumiseen, mutta asunnossa oli toukokuun 2005 lopulta lähtien tilapäisesti yöpynyt tuntematon henkilö.

Yksi jutun epäillyistä kanteli asiasta hovioikeuteen vaatien, että teknistä kuuntelua koskevat päätökset kumotaan. Hovioikeus hylkäsi kantelun todeten, että vakituiseen asumiseen tarkoitettuina tiloina pidettiin hallituksen esityksen (HE 52/2002) mukaan ainoastaan varsinaisia asumistiloja ja lyhytaikaiseen asumiseen tarkoitettuja tiloja. Sinänsä asuntokäyttöön alun perin tarkoitettussa huoneistossa oli toiminut niin sanottu piilokonttori, jossa oli tilapäisesti asunut henkilö, joka ei kuitenkaan ollut tehnyt asumisestaan ilmoitusta väestörekisteriin tai postiin. Hovioikeus katsoi, että huoneistoa ei ollut käytetty vakituiseen asumiseen.

Rikoksesta epäillylle myönnettiin valituslupa Korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus katsoi, ettei huoneisto ole toimistona käytettynä ollut rikoksesta epäiltyjen osalta vakituiseen asumiseen tarkoitettu tila. Kuuntelulaite oli kuitenkin sijoitettu tavanomaisesti asumiseen käytettävään tilaan, jossa sivullinen henkilö oli

yöpynyt, ja tällöin on ollut ilmeinen vaara, että kuuntelu voi loukata hänen yksityisyyttään ja kotirauhaansa. Korkein oikeus toteaa, että kyseisessä tilanteessa kärjäoikeuden olisi tullut vaatia tutkinnanjohtajalta tarkempaa selvitystä yöpymisestä ja asumisen luonteesta, jotta henkilön oikeusturva olisi tullut asianmukaisesti huomioitua. Lisäksi kärjäoikeuden olisi tullut perustella ratkaisunsa asianmukaisesti sen sijaan, että se ainoastaan viittasi tutkinnanjohtajan vaatimukseen ja siinä esitettyyn luonnehdintaan asumisen tilapäisyydestä. Näillä perusteilla Korkein oikeus katsoi, että luvan myöntämiselle ei ole ollut edellytyksiä ja kärjäoikeuden sekä hovioikeuden päätökset kumottiin.

Esille nousseiden käytännön ongelmien johdosta vakituiseen asumiseen tarkoitettujen tilan käsite korvattaisiin vakituiseen asumiseen käytettävän tilan käsitteellä ja lisäksi mahdollistettaisiin sellaisten tilojen tai paikkojen tekninen kuuntelu, joissa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti käyvän tai oleskelevan. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 200.) Näillä perusteilla toimikunta ehdottaa, että uuden lain mukaan teknistä kuuntelua voitaisiin kohdistaa asumiseen käytettävään kotirauhan suojaamaan tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee. Asuntokuuntelun perusterikosluetteloon lisättäisiin koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten ja värväys terrorismirikoksen tekemiseen. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 687.)

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöstä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen oikeudesta tehdä kiiretilanteessa päätös teknisestä kuuntelusta. Esimerkiksi epäillyn tullessa muuhun tilaan kuin asuntoon, saattaa ilmetä, että muitakin on syytä epäillä samasta rikoksesta. Jos epäilty sittemmin poistuu tilasta, ei teknistä kuuntelua voitaisi jatkaa ennen tuomioistuimen päätöstä. Voimassa olevan lain perusteella on lisäksi epäselvää, onko tällä tavoin saatu tieto niin sanottua ylimääräistä tietoa vai pikemminkin kuuntelukiellon alaista tietoa. Menettelystä tällaisissa yllättävissä tilanteissa tulisi säätää nimenomaisesti. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 199.)

Uuden lakiehdotuksen 10 luvun 17 §:n mukaan tuomioistuin päättäisi teknisen kuuntelun osalta ainoastaan asuntokuuntelusta ja vapautensa menettäneen

epäillyn teknisestä kuuntelusta. Muuta teknistä kuuntelua koskevaa päätöksentekoa selkeytettäisiin siten, että poliisiyksiköiden päälliköt eivätkä tutkinnanjohtajat enää missään tilanteessa päättäisi teknisestä kuuntelusta, vaan toimivalta olisi pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 470–471.)

6.1.9 Tekninen katselu

Teknistä katselua koskevan sääntelyn tarkistaminen lähtee pakkokeinolain ja poliisilain määritelmien yhdenmukaistamisesta. Lisäksi määritelmässä olisi otettava huomioon rajanveto tarkkailuun, koska tarkkailussa tulisi voida käyttää eräitä teknisiä apuvälineitä aistihavaintojen tukena ja mahdollisuutta ohjelmistoperustaiseen tekniseen katseluun. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 186.) Toimikunta esittää selkeyttävänä rajanvetona tarkkailun ja teknisen katselun välille, että teknisen katselun määritelmässä nimenomaisesti säädettäisiin, että teknisellä katselulla tarkoitetaan rikoksesta epäillyn, tilan tai paikan muuta kuin 12 §:ssä (tarkkailu ja sen edellytykset) tarkoitettua tarkkailua tai tallentamista salaa kameralla tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla. Näin ollen määritelmässä ei enää mainittaisi jatkuvuutta tai toistuvuutta salakatselua koskevan kriminalisoinnin vuoksi, vaan toimivaltuuden käytön edellytysten tulisi olla olemassa heti, kun katselu aloitetaan. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 472, 688.)

Nykyisen pakkokeinolain mukaan teknistä katselua voidaan kohdistaa epäiltyyn tai tiettyyn paikkaan, jossa hänen voidaan olettaa oleskelevan. Toimikunnan esittämän uuden 18 §:n mukaan teknistä katselua voitaisiin kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan epäiltyyn ja vapautensa menettäneeseen epäiltyyn ja se voitaisiin toteuttaa kohdistamalla katselu paikkaan ja tilaan, jossa epäillyn voidaan todennäköisesti olettaa käyvän tai oleskelevan ja jossa katselulla voidaan perustellusti olettaa saatavan tarpeellisia tietoja rikoksen selvittämiseksi. Teknistä katselua ei sallittaisi vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan kohdistuvana, mikä tarkoittaisi, että esimerkiksi kesämökit ja

hotellihuoneet olisivat kuitenkin sallitun teknisen katselun piirissä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 201, 473.)

Voimassa olevan pakkokeinolain mukaan teknisen katselun edellytyksenä on se, että jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Koska erityisiä kuuden kuukauden ja yhden vuoden väliin meneviä enimmäisrangaistuksia ei ole säädetty, edellytykseksi esitetään, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 201.) Teknisen katselun edellytyksenä olevien rikosten osalta toimikunta esittää, että asuminen käytettävän tilan ja vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä olisi, että häntä on syytä epäillä rikoksista, jotka on lueteltu teknisen kuuntelun perusterikosluettelossa. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 473, 688.)

6.1.10 Tekninen seuranta

Teknisen seurannan osalta pakkokeinolain ja poliisilain mukaiset määritelmät eroavat siinä, että pakkokeinolaissa ei mainita erikseen kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seurantaan eikä poliisilain määritelmässä mainita seurantaan käytettäviä menetelmiä lainkaan. Myös tältä osin tulisi päästä määritelmien tarkoituksenmukaiseen, kattavaan ja yhdenmukaiseen sääntelyyn. Pakkokeinolain mukaan tekninen seuranta on kulkuneuvon tai tavaran seurantaan, mutta poliisilain mukaan teknistä tarkkailua voidaan käyttää henkilön, kulkuneuvon tai tavaran seurantaan. Henkilön seurantaan ei kuitenkaan mainita poliisilain teknistä seurantaan koskevassa määritelmässä. Lainsäädäntöä tulisi myös tältä osin selkeyttää. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 186.)

Toimikunta ehdottaa, että uuden pakkokeinolain 10 luvun 20 §:ssä tekninen seuranta määriteltäisiin esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurannaksi salaa siihen erikseen sijoitettavalla radiolähtimellä tai muulla teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla sekä siinä jo olemassa olevan lähtimen, laitteen, menetelmän tai ohjelmiston hyödyntämiseksi tähän tarkoitukseen.

Määritelmä tulisi olemaan nykyistä määritelmää laajempi, sillä se mahdollistaisi minkä tahansa esineen, aineen tai omaisuuden seuraamisen. Erotukseksi muista teknisen tarkkailun muodoista mainittaisiin nimenomaisesti liikkumisen seuranta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 475.)

Teknisen seurannan edellytysten osalta enimmäisrangaistus tulisi myös korottaa kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta. Uuden lakiehdotuksen mukaan tekninen seuranta olisi mahdollista kohdistaa epäillyn hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen, kun häntä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Ehdotettu uusi teknistä seurantaa koskeva säännös mahdollistaisi myös niin sanotun henkilön teknisen seurannan, josta olisi kyse silloin, kun seurannan tarkoituksena on rikoksesta epäillyn liikkumisen seuraaminen sijoittamalla seurantalaitte hänen käyttämäänsä esineeseen. Koska seurattavat esineet tällaisessa tapauksessa saattavat olla hyvinkin henkilökohtaisia, kohdistuisi seuranta tosiasiallisesti henkilöön ja saataisiin toteuttaa televalvonnan edellytyksillä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 202, 476.)

6.1.11 Tekninen laitetarkkailu

Toimikunnan ehdottama teknistä laitetarkkailua koskeva 10 luvun 22 § olisi uusi verrattuna voimassa olevaan pakkokeinolakiin. Pykälässä säädettäisiin teknisen tarkkailun kohdistamisesta eräisiin teknisiin laitteisiin ja niiden ohjelmistoihin sekä tällaisten laitteiden yksilöintitietojen hankkimisesta. Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitettaisiin tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai sen ohjelmiston toiminnan tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai käsittelyä salaa minkä tahansa rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Voimassa olevan lain mukaan erilaisiin teknisiin laitteisiin on voitu kohdistaa teknistä kuuntelua, teknistä katselua ja teknistä seurantaa, mutta ongelmana on ollut, että kannettavien laitteiden yleistyksen myötä on mahdoton olla varma, käytetäänkö laitetta asunnossa vai josakin muualla. Uuden lain mahdollistama välittömästi rikoksesta epäillyn hallinnassa olevan laitteen tekninen tarkkailu ei myöskään teknisen kuuntelun ja kat-

selun tavoin loukkaisi sivullisen oikeuksia. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 477.)

Teknistä lait tarkkailua saataisiin kohdistaa rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään edellä määritelmäsäännöksessä mainittuun laitteeseen silloin, kun häntä on syytä epäillä jostakin teknisen kuuntelun perusterikosluettelossa mainitusta rikoksesta. Laitteiden ei siis tarvitsisi olla epäillyn omistamia tai muutoin hallittavia. Laitteen, ohjelmiston, teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietoja taas saataisiin hankkia lait tarkkailulla, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden yksilöintitietojen hankkimisesta säädetään voimassa olevassa poliisilaissa, jossa tiedonsaantioikeudelle ei ole asetettu rikoksen vakavuuteen liittyvää edellytystä. Ehdotus tiukentaisi esitutkintaviranomaisen tiedonsaantioikeuksia. Teknistä lait tarkkailua koskevassa pykälässä säädettäisiin myös esitutkintaviranomaisen oikeudesta hankkia yksilöintitietoja televerkosta ainoastaan sellaisella viestintäviraston tarkastamalla laitteella, jota voidaan käyttää vain teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöimiseen. Voimassa olevassa lainsäädännössä vastaava säännös on sisältynyt poliisilakiin. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 478.)

6.2 Määräajat

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä määräaikojen laskemisesta. Epätietoisuutta onkin aiheutunut siitä, sovelletaanko päätöksiin ja lupiin säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia vai ei ja vaihtelua on ollut siinä, miten yhden kuukauden aika lasketaan. Apulaisoikeusasiamies piti tärkeänä, että tulkinta olisi mahdollisimman yksiselitteinen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 219–220, 233.)

Toimikunnan ehdotuksessa kaikkien salaisten pakkokeinojen käytössä siirryttäisiin luvan voimassaoloajan osalta kellonaikatarkkuuteen. Tästä säädettäisiin kunkin menetelmän kohdalla erikseen pykälässä, jossa säädetään pakkokeinon käytön päättämisestä sekä vaatimuksen ja päätöksen sisällöstä. Telekuuntelua,

televalvontaa ja teknistä kuuntelua koskevien lupien määräaikoihin ei uudessa laissa ole kaavailtu muutoksia, mutta kuukauden määräaika ehdotetaan otettavaksi käyttöön myös teknisen katselun, seurannan ja laitetarkkailun lupien kohdalla. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 682, 684, 687–690.)

Määräaikojen laskemisesta säädettäisiin uudessa ehdotetussa pakkokeinolaissa omassa pykälässään, 10 luvun 49 §:ssä ja se koskisi kaikkea salaista tiedonhankintaa yhteisesti. Pykälässä mainittaisiin nimenomaisesti, että luvussa tarkoitettujen pakkokeinojen määräaikojen laskemiseen ei sovellettaisi säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia. Tämän sijaan säädettäisiin, että kuukausina määrätty aika päättyisi sinä määräkuukauden päivänä, joka järjestyksnumeroltaan vastaa sanottua päivää. Jos vastaavaa päivää ei ole siinä kuussa, jossa määräaika päättyisi, pidetään määräajan päättymispäivänä kuukauden viimeistä päivää. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 699.)

6.3 Päätöksenteko

Päätöksentekosäännöksiä on pidetty osittain väljinä ja harkinnanvaraisina, mikä vuoksi salaista tiedonhankintaa koskevaa päätöksentekoakin voidaan pitää varsin monitahoisena ja osittain sekavana. Päätöksentekoa ja siihen kuuluvia menettelyitä olisi pyrittävä selkeyttämään ja yksinkertaistamaan. Toimikunta ehdottaa, että päätöksentekoa koskevaa sääntelyä selkeytettäisiin siten, että päätöksenteosta säädettäisiin omassa pykälässään kutakin menetelmää koskevassa jaksossa heti määritelmää ja edellytyksiä koskevan pykälän jälkeen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 214.)

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa toimivalta menetelmän käyttöönottoa koskevassa päätöksenteossa on jakautunut tuomioistuimen, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen, poliisiyksikön päällikön ja apulaispäällikön sekä tutkinnanjohtajan kesken. Lisäksi päätöksentekijöinä mainitaan eräitä tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen virkamiehiä. Uusi lakiehdotus selkeyttäisi päätöksentekoa siten, että päätöksentekijöinä olisivat vain tuomioistuin ja pidättämiseen oikeutettu virkamies. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 217.)

6.3.1 Tuomioistuimen päätös

Uuden ehdotetun pakkokeinolain mukaan tuomioistuin päättäisi perus- ja ihmis-oikeuksiin merkittävimmin puuttuvien menetelmien käyttämisestä. Tällaisia menetelmiä olisivat telekuuntelu ja muu vastaava tietojen hankkiminen, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, asuntokuuntelu ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen tekninen kuuntelu sekä muuhun kuin vakituiseen asumiseen käytettävään kotirauhan suojaamaan tilaan kohdistettava tekninen katselu. Tuomioistuin päättäisi myös teknisestä laitetarkkailusta sekä sellaisesta teknisestä seurannasta, joka tosiasiallisesti tarkoittaisi henkilön teknistä seuranta. Tuomioistuimen päätettäväksi jäisivät myös pakkokeinojen käytöstä ilmoittamisen lykkääminen ja kokonaan ilmoittamatta jättäminen sekä eräiltä osin asianosaisjulkisuuden rajoittaminen. Tuomioistuimen päätöksentekoa pakkokeinojen toteuttamiseksi tarvittavien laitteiden, menetelmien tai ohjelmistojen asennusten osalta rajoitettaisiin ainoastaan kotirauhan ydinalueeseen liittyviin tilanteisiin. Kulkuneuvojen sisälle ja muihin tiloihin tehtävien asennusten osalta tuomioistuimen päätöksentekoa ei tarvittaisi lainkaan. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 216.)

6.3.2 Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös

Uuden pakkokeinolakiehdotuksen mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää itsenäisesti suostumukseen perustuvasta televalvonnasta, muusta kuin asumiseen käytettävän kotirauhan suojaamaan tilaan tai vapautensa menettäneeseen epäiltyyn kohdistuvasta teknisestä kuuntelusta ja katselusta sekä muusta kuin henkilön teknisestä seurannasta. Tämä siksi, että näihin menetelmiin ei sisälly erityisiä oikeusturvariskejä, kuten rikosprovokaatiovaaraa, eikä niillä puututa kovinkaan syvästi perus- ja ihmisoikeuksiin. Kiireellisissä tapauksissa pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi päättää televalvonnasta, tukiasematietojen hankkimisesta, henkilön teknisestä seurannasta ja muusta kuin asumiseen käytettävästä kotirauhan suojaamassa tilassa tapahtuvasta teknisestä laitetarkkailusta siihen saakka, kunnes tuomioistuin on päättänyt asiasta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 217.) Tällaisissa tilanteissa

saadusta tiedosta säädettäisiin vielä erikseen 10 luvun 57 §:ssä. Mikäli tuomioistuimien katsoisi, ettei menetelmän käytölle lopulta olisikaan edellytyksiä, olisi sen käyttö lopetettava ja sillä saatu aineisto ja muistiinpanot heti hävitettävä. Tietoja saataisiin kuitenkin tuomioistuimen luvalla käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 702.)

6.3.3 Muu päätöksenteko

Tarkkailusta päättäminen jätettäisiin esitutkintavirkamiehen päätöksen varaan. Toimikunta ei kuitenkaan ole esittänyt omaa pykälää tarkkailun päätöksenteosta, vaan tarkkailua ja sen edellytyksiä koskevan 12 §:n mukaan esitutkintavirkamies saisi tarkkailla asumiseen käytettävän kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaa tai tietoverkossa toimivaa henkilöä. Vastaavaa päätöksentekotasoa edellytettäisiin laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisen ja poistamisen osalta. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 217, 685.)

6.4 Menettely

Sääntelyn selkeyttämiseksi toimikunta ehdottaa tarkentavia lisäyksiä moniin voimassa oleviin menettelyä koskeviin säännöksiin. Lakiehdotuksessa on myös joitakin täysin uusia pykäläitä, kuten esimerkiksi salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttämistä koskeva pykälä, joilla pyritään takaamaan perustuslain vaatima julkisen vallan käyttämisen lakisidonnaisuus.

6.4.1 Käsittely tuomioistuimessa

Voimassa olevan lain mukaan tilaisuus kuulluksi tulemiseen on varattava vain suostumukseen perustuvan televalvonnan käsittelyssä. Kuulemisen tulisi kuitenkin olla pääsääntö ja ehdotetun pakkokeinolain tuomioistuimen menettelyä koskevan 41 §:n mukaan asia käsiteltäisiin kuulematta rikoksesta epäiltyä, teleosoitteen tai telepäätelaitteen tilaajaa, käyttäjää tai haltijaa tai teknisen tarkkailun kohteena olevan esineen, aineen, omaisuuden tai tilan haltijaa vain erityisistä syistä. Poikkeuksen kuulluksi tulemiseen muodostaisivat tilanteet, joissa kuu-

lematta jättäminen olisi perusteltua tärkeästä tutkinnallisesta syystä, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi. (Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta 2009, 218, 697.)

Toimikunta ehdottaa lisäksi poikkeamismahdollisuutta vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnäolopakoon telekuuntelua ja televalvontaa koskevaa asiaa käsiteltäessä, kun samaa rikosepäilyä koskevan lupa-asian suullisesta käsittelystä on kulunut vähemmän kuin kuukausi. Näissä tilanteissa tuomioistuin saisi tutkia ja ratkaista uutta teleosoitetta tai telepäätelaitetta koskevan luvan vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä olematta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 697.)

6.4.2 Luvan sisältö

Voimassa olevassa laissa luvan ja päätöksen ehdoista on säädetty pakkokeinolain 5a luvun 7 §:ssä. Pykälässä sääntely on kohdistunut luvassa mainittaviin pakkokeinon kohteisiin. Toimikunta ehdottaa, että uudessa pakkokeinolaissa jokaisen pakkokeinon päätöksenteosta säädettäisiin omassa pykälässään. Pykälässä lueteltaisiin tarkasti vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavat seikat, koska sillä on merkitystä erityisesti jälkikäteiskontrollin kannalta. Pääpiirteissään vaatimus ja päätös olisivat pakkokeinosta riippumatta aina samansisältöisiä joi-takin menetelmien erityispiirteisiin liittyviä yksityiskohtia lukuun ottamatta. Vaa-timuksessa ja päätöksessä olisi määriteltävä epäilty rikos ja sen tekoaika, rikok-sesta epäilty, tosiseikat, joihin rikosepäily perustuu, luvan voimassaoloaika, toi-menpiteen kohde sekä mahdolliset rajoitukset ja ehdot. Tällä tavoin sekä vaati-muksen esittäjä että tuomioistuin voisivat nykyistä paremmin varmistua siitä, että edellytykset pakkokeinon käytölle ovat olemassa. (Esitutkinta- ja pakkokei-notoimikunta 2009, 215.)

Pakkokeinokohtaisen sääntelyn lisäksi luvan ja päätöksen ehdoista säädettäi-siin salaista tiedonhankintaa yhteisesti koskevassa 48 §:ssä. Pykälässä säadet-täisiin, että luvassa ja päätöksessä on kunkin keinon osalta erikseen säädetty-

jen seikkojen lisäksi mainittava pidättämiseen oikeutettu virkamies, joka johtaa ja valvoo toimenpiteiden suorittamista. Lisäksi luvassa ja päätöksessä tulisi mainita mahdolliset rajoitukset ja ehdot. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 699.)

6.4.3 Kuuntelukiellot

Kuuntelukielloja koskevat säännökset ovat osoittautuneet monin tavoin ongelmallisiksi. Kuuntelukiellon piiriin ei myöskään kuulu teknistä katselua eikä kaikkia muitakaan sellaisia tiedonhankintakeinoja, joiden perusteella on mahdollista saada tieto viestin sisällöstä. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 220.)

Uudessa pakkokeinolaissa kuuntelu- ja katselukielloista säädettäisiin 50 §:ssä. Telekuuntelun ja teknisen kuuntelun lisäksi kiello koskisi kaikissa tapauksissa myös teknistä katselua. Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälää on pyritty selkeyttämään siten, että oikeudenkäymiskaaren asianomaisiin säännöksiin tehtyjen viittausten lisäksi määriteltäisiin selkeästi viestinnän toinen osapuoli. Keskustelun sijaan uudessa laissa käytettäisiin viestin käsitettä, minkä tarkoituksena olisi suojata keskustelun tai muun viestinnän sisältöä. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 509, 699.)

Ehdotetussa pykälässä ehdoton kuuntelu- ja katselukiello koskisi rikoksesta epäillyn ja hänen lähiomaistensa, oikeudenkäyntiavustajansa ja papin välistä viestiä sekä vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin ja sosiaalityöntekijän välistä viestiä. Rajoitetun kiellon alaisia olisivat epäillyn ja lääkärin, apteekkarin, kättilön tai heidän apulaisensa sekä muun kuin edellä tarkoitetun oikeudenkäyntiavustajan välinen viesti. Rajoitettu kuuntelu- ja katselukiello koskisi myös epäillyn ja yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan tai ohjelmatoimittajan välistä viestiä. Rajoitettu kuuntelukiello olisi sidottu rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus olisi vähintään kuusi vuotta vankeutta. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 700.)

Kuuntelu- ja katselukielto ei olisi ehdoton, vaan sitä koskevaan pykälään sisältyisi myös poikkeus, jonka mukaan kieltoa ei noudatettaisi silloin, jos jotakuta edellä mainittua viestinnän toisena osapuolena olevaa epäiltäisiin samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin itse epäiltyä. Kiellon noudattamatta jättäminen edellyttäisi lisäksi, että myös toisen osapuolen osalta on tehty päätös telekuuntelusta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 700.)

6.4.4 Ylimääräinen tieto

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa säädetään ylimääräisen tiedon säilyttämisestä, mutta ei oikeudesta hyödyntää ylimääräistä tietoa tai kiellosta käyttää sitä. Telepakkokeinojen ja teknisen tarkkailun luonteeseen kuitenkin kuuluu, että ne tuottavat paljon muutakin kuin pakkokeinopäätöksen tarkoittamaan rikokseen liittyvää tietoa. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan vähintään osasta ylimääräisen tiedon käyttötilanteita tulee säätää lailla ja sääntelyn on oltava riittävän täsmällistä. Kysymys on lisäksi perustuslaissa suojatun luottamuksellisen viestin salaisuuden turvaamisesta, minkä vuoksi ylimääräisen tiedon käyttämisestä ei voida jättää pelkän oikeuskäytännön varaan. (Esitutkinta- ja pakkokeinoimikunta 2009, 228, 230–231.)

Kouvolan hovioikeus on pohtinut ylimääräisen tiedon käyttämistä 23.9.2004 antamassaan ratkaisussa, joka on koskenut telekuuntelulla saadun ylimääräisen tiedon käyttämistä todisteena. Tapaus koskee epäillyn törkeän huumausainerikoksen tutkintaa, jota varten Lappeenrannan kärjäoikeus on myöntänyt kaksi samaa rikoksesta epäiltyä koskevaa telekuuntelu- ja televalvontalupaa. Asianomainen epäilty sekä kaksi muuta henkilöä vaativat, että asiassa ei oteta todisteena huomioon kärjäoikeuden tuomiosta ilmeneviä äänitallenteita epäillyn käymistä puhelinkeskusteluista, koska telekuuntelulupaa ei ollut annettu kohdissa 14–18 tarkoitettujen rikosten tutkintaa varten ja koska tallenteet sisälsivät myös sellaista aineistoa, joka on välittynyt televerkkoon ennen varsinaisen puhelinkeskustelun alkamista.

Hovioikeus totesi, että laissa ei ole suoranaista kieltoa tallenteen käyttämisestä todisteena, jos telekuuntelulla saatu tieto koskee muuta kuin sitä rikosta, jonka tutkintaa myönnetty lupa koskee. Hallituksen esityksessä (HE 52/2002 vp) on todettu, että koska ylimääräisen tiedon käyttöä ei nimenomaisesti ole säännöksellä kielletty, on sen käyttö lähtökohtaisesti sallittu. Tuomioistuin voi kuitenkin ilman säännöstäkin asettaa yksittäistapauksessa käyttökiellon, jos se katsoo kiellolla suojattavien arvojen ja tavoitteiden, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, todistelun ja aineellisen totuuden selvittämisen niin vaativan.

Hovioikeus toteaa myös, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella kysymys on myös jossain määrin avoin eikä siihen ole yksiselitteistä vastausta. Edelleen hovioikeus katsoo, että pakkokeinolaisten ylimääräistä tietoa koskevan pykälän tarkoituksena on suojata ihmisten tavanomaiseen yksityiselämään liittyviä keskusteluita, joista kyseisessä tapauksessa ei ollut kysymys. Luvat on annettu, koska pakkokeinon kohteena olevaa henkilöä on epäilty törkeästä huumausainerikoksesta. Siitä huolimatta, ettei epäillylle ole vaadittu rangaistusta huumausainerikoksen törkeästä tekemuodosta, syytekohtissa 14–18 ja 22 on ollut kyse vakavasta rikoskokonaisuudesta, jolla on ollut yhteys telekuunteluluvan perusteena olleisiin rikosepäilyihin. Rikoksesta epäilty on lisäksi syytekohtaan 22 yhteydessä hyväksynyt äänitallenteen käytön todisteena ja vedonnut siihen myös itse. Näillä perusteilla hovioikeus hyväksyi äänitallenteiden käytön todisteena. Korkein oikeus ei myöntänyt asiassa valituslupaa.

Uudessa pakkokeinolaissa ylimääräinen tieto määriteltäisiin 10 luvun 53 §:ssä telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saaduksi tiedoksi, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta kuin luvassa mainittua rikosta. Sääntely ulotettaisiin siis koskemaan useampia pakkokeinoja kuin voimassa olevassa pakkokeinolaissa. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 700.)

Ylimääräisen tiedon käyttämisestä säädettäisiin 10 luvun 54 §:ssä. Ylimääräistä tietoa saataisiin käyttää rikoksen selvittämisessä ja estämisessä silloin, kun tie-

to koskee rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää vastaavaa pakkokeinoa. Lisäksi tietoa voitaisiin käyttää esitutinnan suuntaamiseksi muunkin rikoksen selvittämisessä, syyttömyyttä tukevana selvityksenä sekä hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran tai huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 700–701.)

Lakia selkeytettäisiin salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttämistä koskevassa 55 §:ssä siten, että ylimääräinen tieto olisi säilytettävä lainvoimaiseen ratkaisuun saakka taikka kunnes asia on jätetty sillensä, minkä jälkeen tiedot tulisi viipymättä hävittää. Tiedot voitaisiin tallettaa voimassa olevan oikeuden mukaisesti, mutta koska viittaus poliisin henkilörekistereistä annettuun lakiin on vanhentunut, se muutettaisiin henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin. Velvollisuutta tietojen tallettamiseen ei asetettaisi edelleenkään. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 231–232.)

6.4.5 Pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen

Toimikunnan ehdotuksen mukaan salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisesta säädettäisiin uuden pakkokeinolain 10 luvun 58 §:ssä. Salaisista pakkokeinoista telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta ja teknisestä tarkkailusta olisi ilmoitettava epäillylle kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai kun esitutkinta on muuten päätetty tai keskeytetty. Uutena säädettäisiin siitä, että toimenpiteestä olisi ilmoitettava kirjallisesti myös luvan myöntäneelle tuomioistuimelle. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 702.)

Samana pykälänä mukaisesti pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta tuomioistuin voisi sallia epäillylle ilmoittamisen lykkäämisen enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan, mikäli se on perusteltua käynnissä olevan pakkokeinon turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi tai hengen tai terveyden suojaamiseksi. Kokonaan ilmoitus saataisiin tuomioistuimen päätöksellä jättää tekemättä kahdella viimeksi mainitulla perusteella. Ilmoitusta ei kuitenkaan saisi

lykätä tai jättää tekemättä syyteharkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn aikana, jos se voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua tai muuten valvoa oikeuttaan asianmukaisesti. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 702.)

6.4.6 Julkisuuden rajoittaminen

Oikeusturvakysymykset ovat salaisten pakkokeinojen luonteen takia korostetun tärkeitä sekä niiden kohteiksi joutuvien kannalta että koko oikeusjärjestelmän uskottavuuden kannalta. Eräs tärkeimmistä oikeusturvatakeista on se, että asianosainen saa tutustua viranomaisella olevaan aineistoon. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus saada viranomaiselta tieto muun kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 223.)

EIT on ratkaisukäytännössään hyväksynyt sen, että syyttäviviranomaiset eivät paljasta syytetyille hallussaan olevaa olennaista näyttöä, jos vastakkainen intressi koskee kansallista turvallisuutta, tarvetta suojella todistajia kostotoimilta tai pitää salassa poliisin rikostutkimusmenetelmät. EIS:n 6 artiklan 1 kappale sallii kuitenkin vain ehdottoman välttämättömät syytetyn oikeuksiin puuttumiset. Salaisen pakkokeinon käytöstä kokonaan ilmoittamatta jättämisen lisäksi kyseisillä menetelmillä saatujen tietojen luovuttamatta jättämisen tulisi myös olla mahdollista. Edellytykseksi tiedon salaamiselle tulisi kuitenkin asettaa selvyys siitä, ettei tietojen salaaminen vaaranna oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 226–227.)

Toimikunnan ehdottama 60 § julkisuuden rajoittamisesta eräissä tapauksissa olisi uusi. Pykälän mukaan asianosaisella ei olisi oikeutta saada tietoa salaisen pakkokeinon käytöstä ennen kuin 58 §:ssä mainittu ilmoitus olisi tehty. Hänellä ei myöskään olisi oikeutta henkilötietolaissa (523/1999) tai henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003) tarkoitettuun rekisteritietojen tarkastukseen. Tiedonsaantioikeutta saataisiin ehdotetun lain mukaan rajoittaa myös ilmoituksen tekemisen jälkeen, jos tiedon antamatta jättäminen ei loukkaa

asianosaisen oikeutta asianmukaisesti puolustautua tai valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä ja salassapito olisi välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi tai hengen, terveyden, salassa pidettävien taktisten tai teknisten menetelmien turvaamiseksi. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 703.)

6.4.7 Pöytäkirja

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa on säädetty ainoastaan, että pakkokeinojen käytöstä on laadittava pöytäkirja ja että pöytäkirjasta säädetään tarkemmin asetuksella. Pakkokeinolaissa ei siten ole asetettu vastaavaa viivyttyksettömyyden vaatimusta pöytäkirjan laatimisessa kuin poliisilaissa, mitä voidaan pitää puutteena. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 227.)

Uuden pakkokeinolain pöytäkirjaa koskevaan 59 §:ään toimikunta ehdottaa, että säännöksessä lueteltaisiin pakkokeinot, joiden käytön lopettamisen jälkeen olisi laadittava pöytäkirja. Salaisten pakkokeinojen osalta pöytäkirjaamisvelvoite ulotettaisiin koskemaan telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista ja teknistä tarkkailua. Tarkkailusta laadittava pöytäkirja olisi käytännössä liian raskas menettely tarkkailulla saavutettavaan hyötyyn nähden, minkä vuoksi sitä ei ehdoteta. Tämän lisäksi säädetäisiin, että pöytäkirja olisi laadittava ilman aiheetonta viivytystä. Viittaus asetukseen jätettäisiin kokonaan pois eikä pöytäkirjan sisältöä säänneltäisi sen takia lainkaan. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 227, 703.)

Marraskuussa vuonna 2004 otettiin valtakunnallisesti käyttöön Salaisten pakkokeinojen asiankäsittelyjärjestelmä, niin sanottu SALPA-järjestelmä. Järjestelmään on keskitetty sekä poliisilain että pakkokeinolain mukaiset salaiset pakkokeinot, ja se toimii salaisia pakkokeinoja käytettäessä niin toiminnallisena työkaluna kuin laillisuusvalvonnan ja tilastoinnin välineenä. SALPA-järjestelmä on rakennettu siten, että se ohjaa toimenpiteiden lainmukaiseen käyttöön ja tuottaa yhdenmukaiset lomakkeet, kuten pöytäkirjat. (Sisäasiainministeriö 2005, 4.)

Kunkin pakkokeinon käytön kaikki vaiheet aina vaatimuksesta tuomioistuimen myöntämään lupaan ja pakkokeinon käytön lopettamiseen kirjataan SALPA-järjestelmään, minkä pohjalta pöytäkirja muodostuu. Näin ollen pöytäkirjassa näkyvät kaikki samat tiedot kuin tuomioistuimen luvassa. Lisäksi pöytäkirjaan merkitään tallenteet tarkastanut virkamies, tiedot tallenteiden hävittämisestä tai säilyttämisestä, tehdyt ilmoitukset tuomioistuimelle ja epäillylle sekä mahdolliset ilmi tulleet kuuntelukiellon alaiset viestit sekä saatu ylimääräinen tieto. Käytännössä järjestelmä vaatii kirjaamaan pöytäkirjaan kaikki vastaavat tiedot, joista säädetään voimassa olevan esitutkinta- ja pakkokeinoasetuksen (575/1988) pöytäkirjaa koskevassa 25a §:ssä.

6.4.8 Tallenteiden tarkastaminen ja tutkiminen

Voimassa olevan pakkokeinolain mukaan tutkinnanjohtajan tai hänen määräämänsä virkamiehen on ensi tilassa tarkastettava telekuuntelun, televalvonnan, teknisen kuuntelun ja teknisen katselun käytössä kertyneet tallenteet. Johdonmukaisuuden vuoksi uudessa pakkokeinolaissa, sen 51 §:ssä, mainittaisiin tutkinnanjohtajan sijaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lisäksi sääntely ulotettaisiin selvyuden vuoksi koskemaan myös asiakirjoja sekä menetelmistä telekuuntelun sijasta tapahtuvaa tietojen hankkimista, tukiasematietojen hankkimista ja teknistä laitetarkkailua. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 221.)

Uutena säännöksenä pakkokeinolakiin lisättäisiin toimikunnan ehdotuksen mukaisesti tallenteiden tutkimista koskeva 52 §. Pykälän mukaan edellä mainittujen pakkokeinojen käytössä muodostuneita tallenteita saisi tutkia ainoastaan tuomioistuin, pidättämiseen oikeutettu virkamies ja rikoksen tutkija. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai tuomioistuimen osoituksesta tallennetta saisi tämän lisäksi tutkia myös asiantuntija tai sellainen henkilö, jota käytetään rikoksen selvittämisessä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 700.)

6.4.9 Tiedon säilyttäminen

Toimikunta ehdottaa otettavaksi pakkokeinolakiin uutta pykälää, 55 §, joka koski salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttämistä. Pykälän mukaan saatu ja tallennettu tieto rikoksesta, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu, olisi säilytettävä viisi vuotta asian lainvoimaisesta ratkaisusta tai silleen jättämisestä, minkä jälkeen se olisi viipymättä hävitettävä. Samaisessa pykälässä säädettäisiin myös ylimääräisen tiedon säilyttämisestä, kuten edellä on mainittu. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 701.)

6.5 Vahingonkorvausvastuu

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa on säädetty vahingonkorvauksista ainoastaan, että pakkokeinojen käyttämisestä aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta säädetään erikseen. Vahingonkorvauksiin on siten sovellettu vahingonkorvauslakia. Toimikunta ehdottaa otettavaksi pakkokeinolakiin aikaisempaa olennaisesti laajemmat säännökset pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käytöllä aiheutettujen vahinkojen korvaamisesta valtion varoista. Vahingonkorvaussäännökset koottaisiin uuden pakkokeinolain 11 lukuun ja ne rakentuisivat tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle, jota kuitenkin rajattaisiin esimerkiksi myötävaikutusta ja sietämisvelvollisuutta koskevilla säännöksillä. Korvattavaksi voisi tulla henkilö- ja esinevahinkojen sekä taloudellisen vahingon lisäksi myös kärsimys, kun rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta on käytön yhteydessä loukattu. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 4.)

Pakkokeinojen osalta on huomattava, että niiden käyttökyvnys on tuomitsemiskyvnystä matalampi. Tämä tarkoittaa, että pakkokeinoja kohdistetaan usein myös henkilöihin, jotka myöhemmin todetaan syyttömiksi. Pakkokeinojen käytössä valtio ottaa ikään kuin tietoisesti vahinkoriskin, jolla pyritään varmistamaan rikostutkinnan tehokkuus ja sitä kautta rikosvastuun toteutuminen. Tällainen tietoinen riskinotto puhuu kattavan korvausvastuun puolesta. Korvausvastuun avulla voidaan turvata se, että henkilöt, jotka aiheuttomasti ovat joutuneet pak-

kokeinon käytön kohteeksi, saavat hyvityksen heihin kohdistuneesta oikeudenloukkauksesta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 238.)

Ehdotetun pakkokeinolain säännösten mukaan salaisten pakkokeinojen käytöstä aiheutunut vahinko korvattaisiin valtion varoista tietyin 11 luvussa säädetyin edellytyksin. Luvun 2 §:ssä säädettäisiin korvauksen edellytyksistä ja vahinkoa kärsineen myötävaikutuksesta. Pakkokeinon käytöstä rikoksesta epäillylle aiheutunut vahinko korvattaisiin, jos esitutkinta päätetään saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi, syyte jätetään nostamatta, tutkimatta, sillensä tai kokonaan hylätään. Vahinko korvattaisiin myös silloin, kun epäillyn on todettu syyllistyneen rikokseen, mutta kyseisen rikoksen perusteella pakkokeinoa ei olisi voitu käyttää tai pakkokeinon käytölle ei ole lainkaan ollut edellytyksiä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 705.)

Korvausta ei maksettaisi, jos epäilty ilman hyväksyttävää syytä on yrittänyt vaikeuttaa asian selvittämistä, jos hän on tahallaan antanut aiheutta pakkokeinon käytölle tai jos hänen on toimenpiteistä luopumisen yhteydessä todettu syylliseksi rikokseen, jonka perusteella pakkokeinon käyttö olisi ollut mahdollista. Jos täyden korvauksen suorittamista ei olosuhteet huomioiden voida pitää kohtuullisena, voitaisiin korvausta sovitella. Muulle kuin rikoksesta epäillylle suoritettavia vahingonkorvauksia voitaisiin sovitella tai jopa kokonaan evätä, jos vahinkoa kärsinyt on olennaisesti myötävaikuttanut vahingon syntymiseen. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 705.)

Asianomaisen luvun 3 §:n mukaan henkilö- ja esinevahinkojen osalta sovellettaisiin edelleen vahingonkorvauslakia. Taloudellista vahinkoa koskevan 4 §:n mukaan valtion varoista korvattaisiin muu kuin vähäinen taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. Vahingon aiheuttaneen virkamiehen korvausvastuusta ja korvausvelvollisuudesta valtiota kohtaan säädettäisiin 6 §:ssä ainoastaan viittaamalla vahingonkorvauslain asianomaisiin säännöksiin. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 705–706.)

Kärsimystä koskevat vahingonkorvaussäännökset koottaisiin 5 §:ään. Pakkokeinon käytöstä aiheutunut kärsimys korvattaisiin sille, jonka rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta on loukattu. Korvausta ei kuitenkaan suoritettaisi vähäisestä loukkauksesta eikä loukkauksesta, jonka loukatun voidaan kohtuudella edellyttää sietävän. Loukkauksen vähäisyyttä, sietämisvelvollisuutta ja korvauksen määrää arvioitaessa otettaisiin huomioon käytetyn pakkokeinon laatu ja käyttämisolosuhteet, vahinkoa kärsineen asema, aiheutunut julkisuus ja muut vastaavat seikat. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 705–706.)

6.6 Julkinen asiamies

Voimassa olevan pakkokeinolain mukaan julkisen asiamiehen vaitiolovelvollisuus koskee ainoastaan tehtävää hoitavia tai hoitaneita asiamiehiä. Salaisen tiedonhankinnan paljastumisriskin vähentämiseksi sääntely tulisi laajentaa koskemaan myös niitä tilanteita, joissa asianajajaa tai julkista oikeusavustajaa on pyydetty tähän tehtävään, mutta tämä ei ole syytä tai toisesta ottanut tehtävää vastaan. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 201.)

Julkista asiamiestä yleisesti koskeva 42 § eroaisi voimassa olevasta laista ainoastaan muutamien sanatason muutoksin sekä siten, että paljastamiskielto koskisi nykyisen tehtävää suorittaessa saadun tiedon sijaan seikkoja, joista julkinen asiamies on tehtävänsä vuoksi tai siihen pyydettyä saanut tiedon. Voimassa olevaan lakiin verrattuna 43 §:ssä täydennettäisiin lisäksi julkisen asiamiehen kelpoisuusvaatimuksia. Tehtävään ei saisi määrätä henkilöä, joka on epäiltyä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 697.)

6.7 Laillisuusvalvonta

Valvontaa koskeva voimassa oleva säännös on toiminut pääasiassa hyvin. Sisäasiainministeriön raportointia eduskunnan oikeusasiamiehelle tulisi kuitenkin täydentää kattamaan kaikki merkittävimmät pakkokeinot. Valvonnan osalta uu-

det järjestelyt tai rakenteet eivät ole tarpeellisia, vaan kysymys on pikemminkin valvontaverkoston ja sen keinojen tehostamisesta. On myös huomattava, että sisäinen valvonta koskee nykyisin kaikkia salaisia pakkokeinoja, kun taas velvollisuus antaa kertomus koskee vain osaa näistä keinoista. Sisäasiainministeriö on kuitenkin raportoinut näistä keinoista jonkin verran laajemmin kuin laki edellyttää. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 233.)

Salaisen tiedonhankinnan valvonnasta säädettäisiin uudessa pakkokeinolaisissa sen 63 §:ssä. Sisäisessä valvonnassa valvontavelvollisuus olisi esitutkintaa toimittavien yksiköiden päälliköillä. Vuosittainen raportointivelvollisuus eduskunnan oikeusasiamiehelle taas olisi sisäasiainministeriöllä ja Tullihallituksella. Salaisista pakkokeinoista kertomus tulisi antaa telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen ja teknisen tarkkailun käytöstä ja valvonnasta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 704.)

7 YHTEENVETO

Kun oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat toimikunnan valmistelemaan ehdotusta esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistukseksi, uudistuksen yleiseksi tavoitteeksi asetettiin vaikeaselkoisen lainsäädäntökokonaisuuden selkeyttäminen ja toimivaltuuksien uudistaminen siten, että rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset ja perus- ja ihmisoikeudet otetaan tasapuolisesti huomioon. Erityistä huomiota pyydettiin kiinnittämään salaisten pakkokeinojen ja poliisin tiedonhankinnan edellytyksiin ja niihin liittyviin oikeussuojajärjestelyihin. (Oikeusministeriö 2007.)

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma korostuu käytettäessä salaisia pakkokeinoja, koska niillä puututaan perustuslailla suojattujen perusoikeuksien ydinalueeseen. EIT:n ratkaisuilla on ollut merkittävä asema pohdittaessa salaisia pakkokeinoja koskevaa lainsäädäntöä pakkokeinojen kohteena olevien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Ratkaisukäytännössä on painotettu eri-

tyisesti laillisuusperiaatetta, jonka mukaan salaisten pakkokeinojen käyttämisedellytykset ja -tavat on pyritty määrittelemään erityisen täsmällisesti. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 179.)

Voimassa olevassa lainsäädännössä salaisia pakkokeinoja koskevat määritelmä-, edellytys- ja päätöksentekosäännökset on erotettu toisistaan, mikä vaikeuttaa sääntelyn hahmottamista. Uudessa lakiehdotuksessa eri menetelmiä koskevat säännökset on jaettu omiin jaksoihinsa, minkä lisäksi lukuun on jätetty myös kaikkia menetelmiä yhteisesti koskevia säännöksiä. Tämän kaltaisen kattavamman sääntelyn toteuttamiseksi säännösten lukumäärä lakiehdotuksen salaisia pakkokeinoja koskevassa 10 luvussa on huomattavasti suurempi verrattuna voimassa olevaan 5a lukuun. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 180.)

Pakkokeinolakiuudistuksen yhteydessä on laista pyritty poistamaan tulkinnanvaraisuus ja puutteellisuus. Lain selkeyttä ja havainnollisuutta on parannettu otsikoimalla pykälät ja jakamalla ne lukuihin sekä yksinkertaistamalla ja nykyaikaistamalla säännösten kirjoitustapaa. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 244.) Esityksen sisältöön on kautta linjan vaikuttanut perustuslain 2 §:n 3 momentti, jonka mukaan julkisen vallan käytön on perustuttava lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on tarkoin noudatettava lakia. Ottamalla sääntelyssä huomioon kyseinen lakisidonnaisuuden vaatimus on parannettu salaisten pakkokeinojen kohteena olevien henkilöiden oikeusasemaa sekä kohennettu oikeusturvajärjestelyjä. Henkilöiden oikeusasemaa ja oikeussuojaa on parannettu myös pakkokeinolakiin ehdotetuilla vahingonkorvaussäännöksillä, jotka rakentuisivat tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 600.)

Yksi perusoikeuksien suojaamiseen liittyvä kysymys on ollut pakkokeinolain ja poliisilain salaista tiedonhankintaa koskevien säännösten yhdenmukaistaminen. Eduskunnan perustuslakivaliokunta (PeVL 15/1994 vp.) on kiinnittänyt huomiota siihen, että näiden kahden lain samoja menetelmiä koskevat pykälät voimassa olevissa laeissa poikkeavat osittain toisistaan ja muodostavat näin sekavan ja

vaikeasti hallittavan kokonaisuuden. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 600–601.)

Toimikunnan esittämässä lakiehdotuksessa viranomaisille säädettäisiin joitakin uusia salaisia pakkokeinoja koskevia toimivaltuuksia. Yksi näistä olisi tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta. Tarkemmin ajateltuna kyse on kuitenkin enemmän tekniseen kehitykseen liittyvästä toimivaltuuksien täydentämisestä. Koska menetelmällä puututtaisiin luottamuksellisen viestin suojaan, sen käyttöedellytykset kytkettäisiin telekuuntelun edellytyksiin ja sitä voitaisiin käyttää vain hyvin vakavien rikosten tutkinnassa. Menetelmän käyttöön vaadittaisiin myös aina tuomioistuimen päätös. Ehdotettua sääntelyä voidaan pitää hyväksyttävänä kattavan ja täsmällisen sääntelyn, merkittävän yhteiskunnallisen intressin ja tuomioistuimen ratkaisun varaan rakentuvan oikeusturvajärjestelmän perusteella. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 605–606.)

Uudesta toimivaltuudesta olisi kyse myös epäillyn tai tuomitun tavoittamiseksi suoritettavassa televalvonnassa. Rikosten selvittämisen, rikosvastuun toteuttamisen ja rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden kannalta on tärkeää ja hyväksyttävää, että kyseessä olevien henkilöiden tavoittamiseksi on mahdollista käyttää riittäviä keinoja. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 606.)

Uutena tiedonhankintakeinona pakkokeinolakiin lisättäisiin vielä tekninen laite-tarkkailu, jonka edellytykset kytkettäisiin teknisen kuuntelun edellytyksiin. Perustuslakivaliokunta on lausumassaan (PeVL 12/1998 vp.) todennut, että tekninen tarkkailu merkitsee suhteellisen ankaraa puuttumista perusoikeuksiin, minkä vuoksi sille tulee asettaa tiukat edellytykset sekä konkreettisen ja yksilöidyn rikosepäilyn vaatimus. Teknistä laitetarkkailua koskevaa säännöstä laadittaessa on siten pyritty kattavaan ja täsmälliseen sääntelyyn sekä otettu huomioon vakavien rikosten selvittämisentressi.

Pakkokeinolakiin ehdotettu uusi säännös salaista tiedonhankintaa koskevasta ilmaisukiellosta puuttuu perustuslailla suojattuun sananvapauteen. Perustuslaissa on kuitenkin sananvapautta koskeva varaus, jonka mukaan tarkempia

säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla ja johon uusi säännös tukeutuu. Mahdollisuutta ilmaisukiellon määräämiseen pidetään salaisten pakkokeinojen kohdalla välttämättömänä, koska menetelmän käytöstä ilmoittaminen kohdehenkilölle vesittäisi sen käytön ja vaarantaisi tarkoituksen toteutumisen. Ilmaisukiellon määräämiselle asetettaisiin ehdotuksen mukaan korkea kynnyks, tärkeät tutkinnalliset syyt, ja menettely olisi muutenkin tarkasti määritelty. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 610.)

Voimassa olevassa lainsäädännössä tarkkailua koskevat säännökset ovat löytyneet ainoastaan poliisilaista. Nyt toimikunta ehdottaa otettavan tarkkailua koskevat säännökset myös pakkokeinolakiin, mitä puoltaa myös perustuslaissa säädetty lakisidonnaisuuden vaatimus. Ehdotettua tarkkailua koskevaa sääntelyä voidaan pitää riittävän tarkkarajaisena ja täsmällisenä. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 607.)

Ehdotetussa pakkokeinolaissa uutena käsitteenä otettaisiin käyttöön tukiasematietojen hankkiminen, joka vastaisi pitkälti voimassa olevassa laissa käytettyä matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista. Merkittävin ero näiden kahden välillä tulisi olemaan se, että uuden lain mukaan pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä olisi kiireellisissä tapauksissa väliaikaisesti oikeus päättää toimenpiteen aloittamisesta. Koska toimenpiteen perusterikoksina tulevat kysymykseen lähinnä vakavat rikokset ja perusoikeuksiin puuttuminen on siihen nähden vähäistä, on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivallan laajentaminen tältä osin perusteltua. Tätä puoltaa lisäksi se, että asia on joka tapauksessa saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 606.)

Lainsäädäntöä täsmennettäisiin teknisen tarkkailun kohdalla siten, että teknistä seuranta koskevassa pykälässä säädettäisiin myös niin sanotusta henkilön teknisestä seurannasta. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa tekninen seuranta on määritelty ainoastaan kulkuneuvon tai tavaran seurannaksi. Käytännössä esineiden seuranta kuitenkin tarkoittaa niitä kuljettavan henkilön seuraamista, joten tällaisesta mahdollisuudesta on hyvä olla olemassa oma säännöksensä.

Henkilön tekninen seuranta olisi kytketty televalvonnan perusterikoksiin eli ainoastaan vakavien rikosten tutkintaan, kun tekninen seuranta muuten edellyttäisi rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. (Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta 2009, 607.)

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että ehdotetussa pakkokeinolaissa perus- ja ihmisoikeuksia on punnittu perusteellisesti jokaisen säännöksen kohdalla erikseen. Ehdotuksessa on myös otettu huomioon EIT:n ratkaisukäytäntö, eikä ehdotettu laki siten olisi ristiriidassa perus- ja ihmisoikeuksien kanssa. Säännösten ryhmittely menetelmittäin on tehnyt lain tulkinnasta huomattavasti helpompaa ja selkeämpää. Selkeyttä on tuonut myös se, että säännöksistä on tehty nykyistä yksityiskohtaisemmat sekä keskenään yhdenmukaiset, joten tulkintavaikeuksia ei siten pitäisi päästä enää syntymään.

Toimikunnan asettamispäätöksessä erityisesti mainittuja kuuntelukieltoa ja ylimääräistä tietoa koskevia pykäläitä on tarkistettu ja täydennetty. Kuuntelukieltoa koskevaa pykälää on selkeytetty huomattavasti siten, että pelkkien viittausten sijaan ehdotetussa säännöksessä yksilöidään tarkasti ne henkilöt, joita kuuntelukielto koskee. Ylimääräisen tiedon osalta muutoksia on tehty huomattavasti enemmän, sillä voimassa olevassa laissa ei ole lainkaan ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevia säännöksiä. Ehdotetussa laissa sen sijaan ylimääräistä tietoa koskevia pykäläitä olisi kaikkiaan kolme, joten sääntely olisi riittävän tarkkaa ja täsmällistä.

Toimikunnan asettamispäätöksessä nostettiin esille myös julkisen asiamiehen käyttöä, muutoksenhakua ja salaisten pakkokeinojen käytön valvontaa koskevat kysymykset. Julkista asiamiestä koskeviin säännöksiin ei kuitenkaan esitetä merkittäviä muutoksia, ja suurin muutos onkin julkisen asiamiehen kelpoisuusvaatimusten tarkempi sääntely. Muutoksenhakua koskeva pykälä taas pysyisi salaisten pakkokeinojen osalta aivan ennallaan. Valvontaa koskevaa pykälää on sen sijaan täydennetty siten, että ehdotetussa laissa valvontavelvollisuus olisi säädetty myös Tullihallitukselle ja esitutkintaa toimittavien yksiköiden päälliköille. Voimassa olevassa laissa tämä velvollisuus on ollut ainoastaan sisämi-

nisteriöllä ja niin sanotusta sisäisestä valvonnasta on säädetty hallinnonalojen sisäisillä määräyksillä. Tämän lisäksi vuosittainen raportointivelvollisuus eduskunnan oikeusasiamiehelle on laajennettu koskemaan lähes kaikkia salaisia pakkokeinoja, kun voimassa olevassa laissa se on koskenut ainoastaan telekuuntelua, -valvontaa ja teknistä kuuntelua.

Toimikunta on onnistunut vaativassa ja laajassa tehtävässään melko hyvin. Ehdotukseen on kuitenkin jäänyt joitakin mielestäni ongelmallisia kohtia, joita on mahdoton ymmärtää ilman, että lukee ehdotusta koskevat perustelut. Tästä on hyvänä esimerkkinä 10 luvun 23 § teknisestä laitetarkkailusta päättämisestä. Pykälän 1 momentissa säädetään, että tuomioistuin päättää teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Tämän jälkeen momentissa säädetään vielä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen oikeudesta tehdä päätös pakkokeinon käytön aloittamisesta kiireellisissä tapauksissa. Seuraavaksi 2 momentissa säädetään, että pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä laitetarkkailusta. Näiden säännösten perusteella epäselväksi jää, minkä kaltaisesta teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä on oikeus päättää. Vasta pykälän perusteluista eli lain esitöistä käy ilmi, että sääntely vastaa muuta teknisen tarkkailun sääntelyä, mikä tarkoittaisi sitä, että pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä olisi oikeus päättää muusta kuin vakituiseen asumiseen käytettävässä tilassa tapahtuvasta teknisestä laitetarkkailusta. Oikeusturvakysymysten kannalta uusi pakkokeinolakiehdotus on kuitenkin muuten suurelta osin onnistunut.

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain kokonaisuudistuksen valmistelu jatkuu. Sisäasiainministeriö on 12.10.2009 asettanut säädösvalmisteluhankkeen, jonka tehtävänä on huolehtia kokonaisuudistukseen sisältyvän hallituksen esityksen valmistelusta. Ohjausryhmän tehtävänä on sovittaa yhteen esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö, siihen liittyvät eriävät mielipiteet sekä annetut lausunnot. Säädöshankkeen toimikausi on 15.10.2009 – 30.4.2010 ja hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vielä kuluvalla vaalikaudella. (Sisäasiainministeriö 2009.)

LÄHTEET

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta. 2009. Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Helsinki: Oikeusministeriö.

EV 83/2005 vp. Eduskunnan vastaus; Hallituksen esitys laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ev_83_2005_p.shtml (Luettu 24.10.2009)

Halijoki, J. 2003. Pakkokeinolain uudistus. Mikä muuttuu ja miksi? Defensor Legis 2/2003, 139–184.

HaVM 10/2005. Hallintovaliokunnan mietintö; Hallituksen esitys laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/havm_10_2005_p.shtml (Luettu 24.10.2009)

Helminen, K. 2006. Turvallisuusviranomaisten toimivaltuussäännösten uudistamistarpeet. Sisäasiainministeriön julkaisuja 32/2006.

Helminen, K., Kuusimäki, M. & Salminen, M. 1999. Poliisioikeus. Helsinki: Kauppakaari Oyj, Lakimiesliiton Kustannus.

Helminen, K., Lehtola, K. & Virolainen, P. 2002. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki: Kauppakaari, Lakimiesliiton Kustannus.

Helminen, K., Lehtola, K. & Virolainen, P. 2005. Esitutkinta ja pakkokeinot. 2., uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari, Lakimiesliiton Kustannus.

Jonkka, J. 2004. Poliisin johtamisjärjestelmä ja sisäinen laillisuusvalvonta. Sisäasiainministeriön julkaisuja 48/2004.

K10/2003 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2002.

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${base}=akirjat&\\${html}=akxpdf&\\${snhtml}=akxeiloydy&tunniste=%27K+10/2003%27](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${base}=akirjat&${html}=akxpdf&${snhtml}=akxeiloydy&tunniste=%27K+10/2003%27) (Luettu 6.10.2009)

K 8/2004 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2003.

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${base}=akirjat&\\${html}=akxpdf&\\${snhtml}=akxeiloydy&tunniste=%27K+8/2004%27](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${base}=akirjat&${html}=akxpdf&${snhtml}=akxeiloydy&tunniste=%27K+8/2004%27) (Luettu 6.10.2009)

LaVL 6/2005 vp. Lakivaliokunnan lausunto; Hallituksen esitys laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/lavl_6_2005_p.shtml (Luettu 6.10.2009)

LaVM 31/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö; Hallituksen esitys laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/lavm_31_2002_p.shtml (Luettu 30.9.2009)

Niemi, J. & de Godzinsky, V.-M. 2009. Telepakkokeinojen oikeussuojajärjestelmä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 243.

Oikeusministeriö. 2007. Asettamispäätös OM044:00/2006.
<http://www.hare.vn.fi/upload/Asiakirjat/12434/Asettamisp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6sesitutkintajapakkokeino.rtf> (Luettu 6.10.2009)

PeVM 25/1994. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=PeVM+25/1994&base=ermI&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WP> (Luettu 24.10.2009)

PeVL 12/1998. Perustuslakivaliokunnan lausunto 12; Hallituksen esitys laeiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain, tutkintavankeudesta annetun lain, pakkokeinolain ja kansanterveyslain muuttamisesta.
<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=PeVL+12/1998&base=ermI&palvelin=www.riksdagen.fi&f=WP> (Luettu 24.10.2009)

PeVL 11/2005 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto; Hallituksen esitys laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/pevl_11_2005_p.shtml (Luettu 30.9.2009)

Pölonen, P. 1997. Salaiset pakkokeinot. Helsinki: Kauppakaari Oy, Lakimiesliiton Kustannus.

Sisäasiainministeriö. 2005. Eduskunnan oikeusasiamiehelle. Sisäasiainministeriön kertomus salaisten pakkokeinojen sekä peitetoiminnan ja valeoston käytöstä vuodelta 2004.
[http://www.intermin.fi/intermin/bulletin.nsf/attachments/4A2775B65BFD9E92C2256FE7002F8688/\\$file/ea_2004.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/bulletin.nsf/attachments/4A2775B65BFD9E92C2256FE7002F8688/$file/ea_2004.pdf) (Luettu 10.2.2010)

Sisäasiainministeriö. 2006. Asettamispäätös SM003:00/2006.
http://www.hare.vn.fi/upload/Asiakirjat/11442/84321_Asettamispaatoskirje_SM003_00_2006.RTF (Luettu 30.9.2009)

Sisäasiainministeriö. 2009. Poliisilain, esitutkintalain ja pakkokeinolain kokonaisuudistus.
<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/0D0EE361FBD6CFA7C22572BB0036377E> (Luettu 23.1.2010)

SM-2006-01324/Tu-42. Poliisissa suoritettava laillisuusvalvonta. Sisäasiainministeriön määräyskokoelma.
[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/dd0dc93c14499b45c225731400272967/\\$file/634543706_word_20070411141701.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/dd0dc93c14499b45c225731400272967/$file/634543706_word_20070411141701.pdf) (Luettu 6.10.2009)

Ylitöyrä, T. 2008. Pakkokeinolain 5a luvun mukaiset telepakkokeinot. Tutkielma. Helsingin yliopisto.

Lainsäädäntö:

Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista 17.6.1988/575

Asetus poliisin hallinnosta 15.3.1996/158

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

Henkilötietolaki 22.4.1999/523

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 14.3.2002/197

Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista 25.2.2000/193

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Pakkokeinolaki 30.4.1987/450

Poliisiasetus 8.9.1995/1112

Poliisilaki 7.4.1995/493

Rikoslaki 19.12.1889/39

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Sähköisen viestinnän tietosuojalaki 16.6.2004/516

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412

Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750

Viestintämarkkinalaki 23.5.2003/393

Tuomioistuinten ratkaisut:

Kouvolan HO 23.9.2004
Todistelu – Telekuuntelu

KKO 2009:54
Pakkokeino – Tekninen tarkkailu – Teknisen kuuntelun edellytykset
Oikeudenkäyntimenettely – Tuomion perusteleminen